

พระพุทธรูป ปางต่างๆ

พระพุทธรูปปางต่างๆ

กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม

พระพุทธรูปปางต่างๆ

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๘ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
ISBN 978-616-283-198-0

ที่ปรึกษา

นายบวรเวท รุ่งรุจี	อธิบดีกรมศิลปากร
นายพีรพน พิลณุพงศ์	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางสุนิสา จิตรพันธ์	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นายสทภูมิ ภูมิธฤติรัฐ	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางสาวศุภร รัตนพงศ์	ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง

ผู้เรียบเรียง

นางวิไลนนี่ โพธิ์สุนทร
นางสาวเมธินี จิระวัฒนา

ประสานการจัดพิมพ์

นางวรรณิณี เนียมสอน
นางรัชณี งามเจริญ

ตรวจรูปแบบศิลปกรรม

นายธนากร กำทรัพย์

ศิลปกรรม

นายวิระยุทธ นาคชัยโย

ถ่ายภาพ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์
นายวิชชัย รามนัญญ์
นายฤทธิ รัตนประทีป

พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด
เลขที่ ๕๕๕ หมู่ ๑๒ ถนนพุทธมณฑลสาย ๕
ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
โทร. ๐ ๒๑๑๘ ๓๕๕๕

สารบัญ

คำนำ	๕
ความเป็นมาของการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า	๖
มุทราของพระพุทธรูปในคตินิยมอินเดีย	๗
ปางและมุทราแห่งพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์	๑๒
คำอธิบายภาพ	๑๐๐
บรรณานุกรม BIBLIOGRAPHY	๑๑๒

คำนำ

พุทธศาสนา เป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่ง ถือกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย และแพร่หลายสู่ดินแดนประเทศต่างๆ รวมถึงดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทย นับแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖ และเป็นศาสนาหลักสืบต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน พร้อมๆ กับการสร้างสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา

พระพุทธรูป เป็นหนึ่งในสิ่งเคารพและสักการบูชาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏเป็นงานพุทธศิลป์ในสมัยต่างๆ ของไทย สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวในพุทธประวัติผสมผสานกับคติความเชื่อเกี่ยวกับมหาบุรุษลักษณะ ก่อให้เกิดพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะหลากหลายด้วยปางหรือมุทรา และกลายเป็นชื่อเรียกรวมพุทธลักษณะแห่งพระพุทธรูปนั้น

กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง **พระพุทธรูปปางต่างๆ** ขึ้น เพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูป การคลี่คลายคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปจากอินเดีย มาสู่ไทยและพุทธศิลป์ที่ปรากฏในไทยที่มีพัฒนาการถึงปัจจุบัน สะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์ของช่างไทยนับแต่อดีต อันเป็นมรดกของบรรพชนที่ทรงคุณค่าแก่การรักษาสืบไป หนังสือเรื่องนี้ได้จัดพิมพ์ครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๘ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง และจำหน่ายหมดอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นที่ต้องการของประชาชนเป็นอันมาก จึงจัดพิมพ์ขึ้นอีกหลายครั้ง ครั้งล่าสุดเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๒ ซึ่งยังคงได้รับความสนใจจากนักศึกษาและประชาชนเช่นเดิม ในครั้งนี้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๔ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่สำคัญ เพื่อผดุงรักษา ส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรม ตามภารกิจของกรมศิลปากร จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและผู้สนใจโดยทั่วกัน

(นายบวรเวท รุ่งรุจี)

อธิบดีกรมศิลปากร

ความเป็นมาของการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

ในครั้งพุทธกาล การสร้างรูปแทนพระพุทธเจ้ายังไม่นิยมสร้าง พุทธบริษัทจึงนับถือแต่ไตรสรณคมน์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ และพระสงฆ์สาวก อันเป็นหลักสูงสุดในพุทธศาสนา ครั้นต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน บรรดาเหล่าสาวกหาสิ่งอื่นใดเป็นสิ่งเคารพแทน ด้วยพระพุทธองค์ได้มีพุทธานุญาตแก่พระสงฆ์สาวกให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสิ่งแทนพระองค์ ปรากฏในมหานิพพานสูตรปริวรรตว่า “...กาลเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว อันว่าพระปริยัติธรรมทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ จักเป็นครูสั่งสอนท่านทั้งปวงแทนองค์ตถาคต...”^๑ ในตำนานพุทธประวัติยังกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระพุทธองค์ได้มีพุทธานุญาตเหล่าพุทธบริษัทเหล่าใดที่ใครเห็นพระพุทธองค์ให้ปลงธรรมสังเวช ณ สังฆนิยสถานทั้ง ๔ แห่ง อันประกอบด้วยสถานที่ประสูติ ณ ลุมพินีวัน แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ตรัสรู้พระโพธิญาณ ณ โภธิพฤกษมณฑล แขวงเมืองคยา สถานที่ประทานปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี และสถานที่เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน บริเวณต้นรังค์ ณ แขวงเมืองกุสินารา ดังนั้น สังฆนิยสถานทั้ง ๔ แห่งจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าโดยพุทธานุญาตเป็นปฐม นอกจากสังฆนิยสถาน ๔ แห่งที่กล่าวมา ยังมีสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๔ แห่ง ได้แก่ เมืองสังกัสสะ หรือสังกัสนคร เมืองสาวัตถี เมืองราชคฤห์ และเมืองเวสาลี

ครั้นหลังพุทธกาลล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์กุษาณะ ปกครองอินเดียฝ่ายเหนือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗ กษัตริย์องค์สำคัญของราชวงศ์นี้ คือ พระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. ๖๒๑ - ๖๘๗) ทรงตั้งราชธานีที่เมืองเปชวาร ในแคว้นคันธาระ อันเป็นบริเวณที่มีการนับถือพุทธศาสนาสืบมาแต่ครั้งพุทธกาล ในระยะนี้ ชาวกรีกที่เป็นพุทธศาสนิกชนอาศัยอยู่ในเมืองคันธาระ และมีความคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยลักษณะพระพุทธรูปเมื่อแรกสร้างนั้นอนุโลมสร้างตามลักษณะมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา^๒ เพื่อเป็นพุทธานุสติให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระองค์ เมื่อแรกสร้างพระพุทธรูปตามมหาบุรุษลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนั้นช่างในสมัยโบราณได้เลือกลักษณะเพียงบางประการในการสร้างประติมากรรมรูปเคารพและผสมผสานพุทธอิริยาบถตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ได้แก่ นั่ง ยืน เดิน นอน รวมถึงการสื่อความหมายสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ในพุทธประวัติด้วยการใช้พระหัตถ์ และนิ้วพระหัตถ์ เรียกว่า “ปาง หรือมูทรา”^๓

^๑ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส. พระปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) หน้า ๔๒๐

^๒ กรมศิลปากร. รูปและสัญลักษณ์แห่งพระศากยพุทธ (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒) หน้า ๑๒ - ๒๒

^๓ ปาง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า (น.) ครั้ง หรือ เมื่อ ดังนั้นเมื่อใช้กับพระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้า จึงหมายความว่า พระพุทธองค์เมื่อครั้ง...หรือเป็นพระพุทธรูปที่แสดงประวัติตอนใดตอนหนึ่งของพระพุทธองค์ ขณะที่ทรงมีสถานะเป็นมนุษย์

มูทรา เป็นภาษาสันสกฤต ความหมายเมื่อใช้กับงานพุทธศิลป์ คือ การแสดงท่วงท่าที่พระหัตถ์ คำว่า **มูทรา** ยังใช้กับท่าทางศิลปะของอินเดียที่แสดงความหมายด้วยท่าของมือด้วยการรำยรำ :- ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ (พิมพ์ครั้งที่ ๓) (กรุงเทพฯ : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖) หน้า ๖ - ๗

มูทราของพระพุทธรูปในคตินิยมอินเดีย

อินเดียมีคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปในปางหรือมูทราหลัก แบ่งออกเป็น ๗ แบบ ได้แก่

๑. ปางมารวิชัย ปางผลบุญมาร หรือ ภูมิสมุทรมุทรา เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาคำว่าลงบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ธรณี

๒. ปางสมาธิ หรือ ฌยานมูทรา เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิหงายพระหัตถ์ทั้งสอง พระหัตถ์ขวาช้อนพระหัตถ์ซ้ายอยู่บนพระเพลา แสดงพระอิริยาบถบำเพ็ญสมาธิจิต

๓. ปางปฐมเทศนา หรือ ธรรมจักรมูทรา เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิ หรือนั่งห้อยพระบาท พระหัตถ์ขวายกขึ้น ทำนิ้วพระหัตถ์จีบเป็นวงกลม แสดงสัญลักษณ์พระธรรมจักร พระหัตถ์ซ้ายทำท่าประกอบพระหัตถ์ขวา หมายถึง การหมุนธรรมจักร หรืออ่าวางบนพระเพลา

๔. ปางแสดงธรรม หรือ วัตรรกมูทรา เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิหรือนั่งห้อยพระบาท พระหัตถ์ขวายกขึ้น ทำนิ้วพระหัตถ์กรีดเป็นวงกลม พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืน พระกรซ้ายจะวางแนบพระองค์ พระหัตถ์อ้าจดชายจีวร

๕. ปางปริณิพพาน หรือ ปางไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปนอนตะแคงข้างขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนบนเขนย พระหัตถ์ขวารองรับพระเศียร พระกรซ้ายทอดยาวแนบองค์ พระบาทเหยียดปลายเสมอกันทั้งสองข้าง

๖. ปางประทานอภัย หรือ อภัยมูทรา เป็นพระพุทธรูปยืนยกพระหัตถ์ป้องไปข้างหน้า จะเป็นข้างซ้าย ข้างขวา หรือทั้งสองข้าง โดยหันฝ่าพระหัตถ์ออกมา แสดงท่าอภัย

๗. ปางประทานพร หรือ วมูทรา เป็นพระพุทธรูปยืนหรือนั่ง ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ซ้ายจะยกขึ้น หงายฝ่าพระหัตถ์ออกแสดงท่าให้พร ถ้าเป็นพระพุทธรูปนั่ง พระหัตถ์ซ้ายจะหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาหงายบนพระชานู แสดงท่าให้พร

นอกจากนี้ ในสมัยราชวงศ์ปาละ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕) ยังพบว่ามีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปแปดปาง หรือ อัมภุมหาปาฏิหาริย์ ประกอบด้วย รูปแสดงเหตุการณ์มหาปาฏิหาริย์แปดประการตามพุทธประวัติ ได้แก่ ภาพประสูติ ภาพตรัสรู้ ภาพปฐมเทศนา ภาพปริณิพพาน ภาพแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถี ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ณ เมืองลังกาสลับ ภาพพระพุทธเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี ภาพพระพุทธเจ้าทรงรับรวงผึ้งจากพระยาวานร

ต่อมาในสมัยหลัง ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ เริ่มมีเพิ่มมากขึ้นโดยมุ่งให้สอดคล้องกับเรื่องราวในพุทธประวัติและชาดกนิทานทางพุทธศาสนา

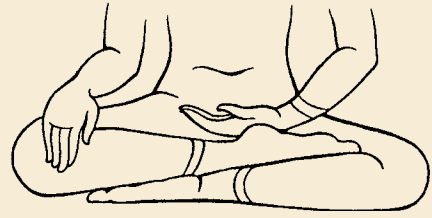
สำหรับประเทศไทย พุทธศาสนาและคติการสร้างรูปเคารพพระพุทธรูปเริ่มปรากฏเมื่อราวสมัยทวารวดี อันเป็นช่วงเวลาหลังเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปในอินเดียแล้วเกือบ ๑,๐๐๐ ปี พุทธศาสนาดังกล่าวเป็นการรับผ่านศรีลังกา อันเป็นช่วงเวลาของการปรากฏรัฐต่างๆ อาทิ นครศรีธรรมราช หริภุญไชย สุโขทัย และล้านนา^๑

^๑ Ibid : หน้า ๑๕

มูทราหรือการแสดงปางด้วยพระหัตถ์ของพระพุทธรูป

สมาธิ (ธ्यानมูทรา)

มารวิชัย (ผจญมารหรือกুমิลสปรมุทรา)

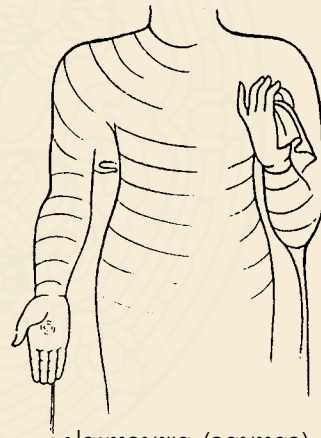
ปฐุมเทศนา (ธรรมจักรมูทรา)

แสดงธรรม (วิตรรกมูทรา)

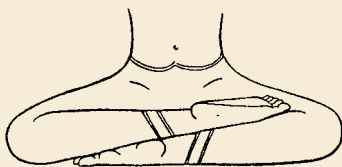

ประทานอภัย (อภัยมูทรา)

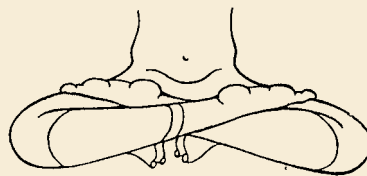

ประทานพร (วรมมูทรา)

ทำนองของพระพุทธรูป

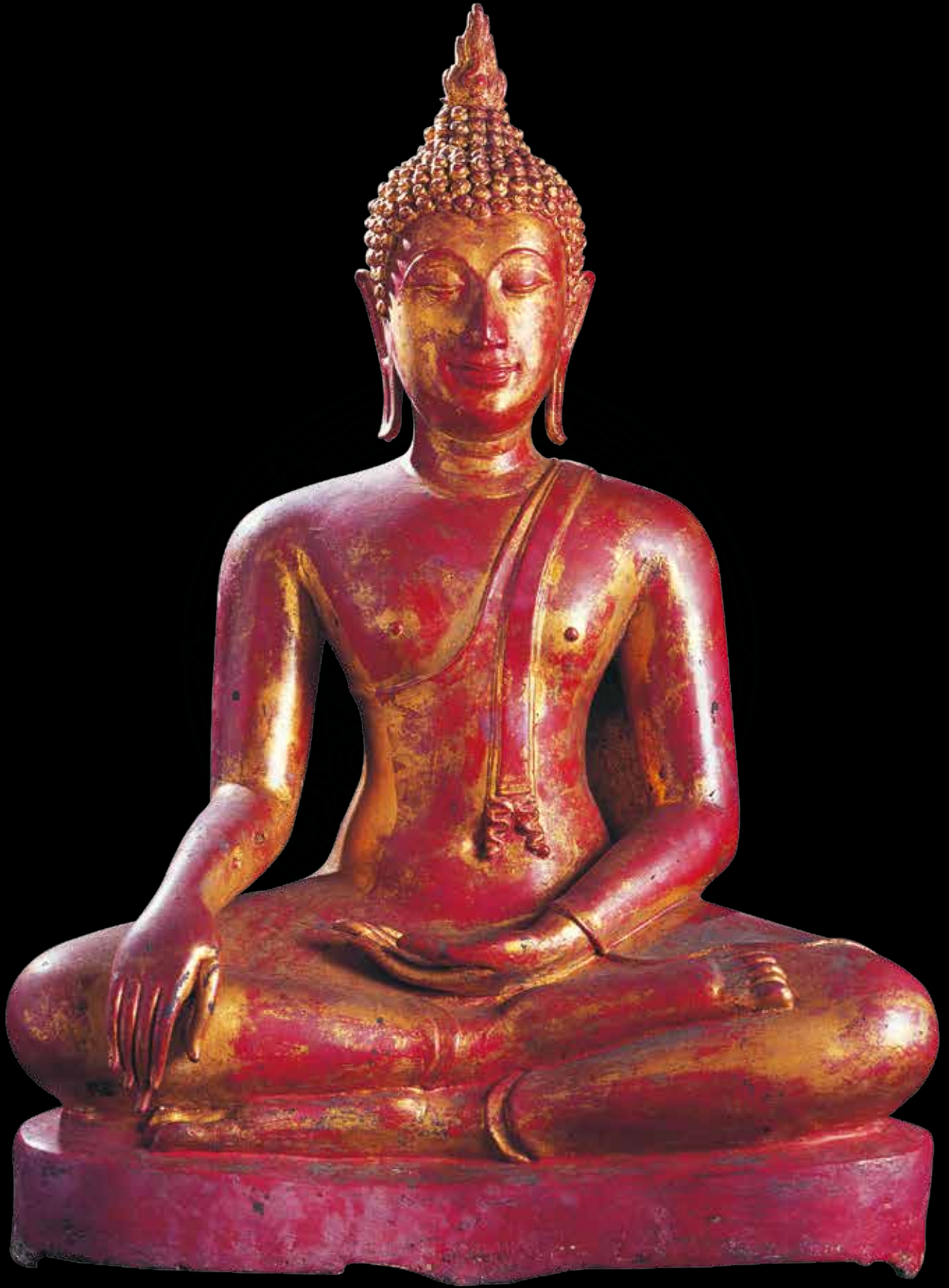
ขัดสมาธิราบ
(วิราสนะหรือลั้ตวปรย้งคะ)

ขัดสมาธิเพชร
(วั้รลลสนะหรือวั้ชรปรย้งคะ)

นั่งห้อยพระบาท
(ปรลั้มพพทลลสนะ)

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปตามหลักฐานที่ปรากฏในประเทศไทย
สันนิษฐานว่า อาจมาพร้อมกับหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในแต่ละสมัย จนกลายเป็น
คติความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ และพัฒนาการรูปแบบการสร้างรูปเคารพในรูปแบบศิลปะ
สมัยต่างๆ ได้แก่

ศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑ – ๑๖) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ปาง
สมาธิ ปางมารวิชัย ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางปรินิพพาน ปางนาคปรก ปางเสด็จจากดาวดึงส์
ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์

ศิลปะศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๘) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ
ปางนาคปรก ปางประทานอภัย ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางปรินิพพาน

ศิลปะลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๘) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ
ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรก

ศิลปะล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๒๑) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ
ปางอุ้มบาตร ปางประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท ปางประทับนั่งห้อยพระบาท ปางลีลา ปาง
เปิดโลก ปางประทับยืน ปางถวายเนตร ปางไสยาสน์

ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) นิยมสร้างพระพุทธรูป
ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางลีลา ปางประทานอภัย ปางถวายเนตร ปางประทานพร ปาง
ประทับยืน ปางไสยาสน์ และยังมีการสร้างพระพุทธรูปตามอิริยาบถ ๔ ประการ ได้แก่ การนั่ง
การนอน การยืน (อาจเป็นการรับคติจากลังกา แสดงถึงการประทับยืนในคันธกุฎี) และ
การเดิน ตามคติที่แฝงมากับการสร้างพระพุทธรูป คือ การแสดงให้เห็นถึงจริยวัตรอันงดงาม
ของพระองค์^๑

ศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ๒๓) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ
ปางประทานอภัย ปางปาเลไลยก์ ปางลีลา ปางประทับยืน

ศิลปะรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๓ – ปัจจุบัน) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมาร
วิชัย ปางสมาธิ ปางประทานอภัย ปางไสยาสน์^๒

อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปในท่วงท่าต่างๆ ที่มีการสร้างขึ้นตามคตินิยมของกลุ่ม
วัฒนธรรมสมัยต่างๆ ซึ่งพบในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง พระพุทธรูปแสดงภูมิปรคมุทรา
หรือปางมารวิชัย (ปางผจญมาร) เป็นปางที่นิยมสร้างในทุกสมัยและใช้เป็นพระพุทธรูป
ประธานในพุทธสถานมากกว่าพระพุทธรูปปางอื่น อาจเนื่องมาจากความสำคัญของเหตุการณ์
อันเกี่ยวข้องกับปางดังกล่าว^๓ รวมถึงรูปทรงของพระพุทธรูปที่มีความสอดคล้อง สมดุล
กับองค์ประกอบอาคารพุทธสถานที่มีลักษณะของโถงสูง ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่กลมกลืน

^๑ กรมศิลปากร. Op:cit. หน้า ๔๒ – ๕๐

^๒ Ibid: หน้า ๒๓

^๓ พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นปางที่สร้างขึ้นเพื่อให้รายละเอียดเหตุการณ์ เมื่อพระยามารและพลพรรค คือ
บุคลาธิษฐานของกิเลสุมรเจ้าชัดขวางพระโพธิญาณ เจ้าชายสิทธัตถะทรงขัดขืนลงที่พื้นดิน เพื่อเรียกแม่พระธรณี
เป็นพยานว่า ในชาติก่อนๆ อันนับประมาณไม่ได้ พระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญบารมีเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
ในชาตินี้ แม่พระธรณีจึงได้บีบมวยผมหลั่งน้ำที่พระองค์เคยทรงหลังเมื่อบำเพ็ญบารมีออกมาไหลท่วมเหล่ามาร
และไพร่พลปลาสนาการไปหมดสิ้น :-ศาสตราจารย์ ไชยศรี ศรีอรุณ. Op:cit. หน้า ๒๑

ปางและมูทราแห่งพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์

อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการของการสร้างพระพุทธรูปในไทยมีความหลากหลายอย่างมากในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ปัจจุบัน) ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากความรุ่งเรืองในอดีตของงานศิลปกรรมไทย ในช่วงต้นของสมัยรัตนโกสินทร์ พุทธลักษณะของพระพุทธรูปเป็นการผสมผสานระหว่างลักษณะทางพุทธศิลปะสุโขทัยและอยุธยาที่ปรากฏในการสร้างพระพุทธรูปซึ่งทำให้พุทธลักษณะของพระพุทธรูปในช่วงเวลาดังกล่าวมีพระพักตร์สงบนิ่ง พระเกตุมาลาและพระรัศมีรับพุทธลักษณะของพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยและอยุธยา แต่มีขนาดความสูงมากกว่าพระเกตุมาลาและพระรัศมีที่พบในพระพุทธรูปทั้งสองแบบ^๑

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงนำคติจักรพรรดิราชา มาเพื่อเสริมบารมี จึงมีพระราชนิยามเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ และเป็นส่วนสำคัญต่อการที่มีพระราชดำริสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระอัยกา (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) และพระราชบิดา (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ของพระองค์ เพื่อประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งยังมีพระราชประสงค์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลเช่นบูรพกษัตริย์ในสมัยอยุธยาทรงปฏิบัติสืบเนื่อง คือ การสร้างพระพุทธรูปถวายเป็นพุทธานุชาในพระศาสนา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงคัดเลือกพุทธานุชาปางและมูทราต่างๆ ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติรวม ๔๐ ปาง^๒ อาทิ ปางทุกุริยา ปางรับมธุปายาส ปางลอยถาด ปางรับกำหย้าคา ปางมารวิชัย ฯลฯ พระพุทธรูปทั้ง ๔๐ ปางซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงคัดเลือกนี้ เป็นปางที่ทรงผูกขึ้นจากพุทธประวัติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด จำนวน ๓๓ ปาง ส่วนที่เหลือนั้นสร้างเพิ่มเติมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๓ นอกจากนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสยังทรงกล่าวถึงพระพุทธรูปในปางหรือมูทราที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ๗ ลัปดาห์ หลังจากตรัสรู้ที่เรียกว่า “สัตตมหาสถาน” หรือ “สัตตมหาสถาน”

ในจำนวนปางหรือมูทราของพระพุทธรูปทั้ง ๔๐ ปางที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงคัดเลือกเพื่อช่างสร้างเป็นพระพุทธรูปนั้น ยังมีพระพุทธรูปอีกประเภทหนึ่ง คือ พระพุทธรูปประจำวันเกิด ซึ่งลักษณะปางอยู่ในกลุ่มเดียวกับพระพุทธรูปที่กล่าวมาแล้ว อาทิ วันอาทิตย์ ปางถวายเนตร วันจันทร์ ปางห้ามสมุทร^๔ เป็นต้น

^๑ กรมศิลปากร. Op.,cit. หน้า ๕๑

^๒ กองหอสมุดแห่งชาติ. **ตำราพระพุทธรูป ว่าด้วย ภาพพระรูปปางต่างๆ เลขที่ ๕๐ มัดที่ ๗ ตู๋ ๑๑๗ ชั้น ๔/๑** (เอกสารตัวเขียน คัดลอก โดย นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ)

^๓ หอวงบริบาลบุรีภัณฑ์. **พระพุทธรูปปางต่างๆ** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๐๐) หน้า ๑๓๑

^๔ กองหอสมุดแห่งชาติ. Op.,cit. ไม่มีเลขหน้า, หอวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Ibid. หน้า ๑๓๓ และศาสตราจารย์ ไชยศรี. Op.,cit. หน้า ๖๙ - ๗๐

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวเป็นแบบอย่างของพุทธศิลปะอันเป็นแบบแผนของสกุลช่างกรุงเทพฯ ที่สำคัญ^๑ ปัจจุบันพระพุทธรูปดังกล่าวประดิษฐานในหอราชกรมานุสรณ์ และหอราชพงศานุสรณ์ทางด้านตะวันตกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชนิยมที่ต่างไปจากรัชกาลก่อน พระพุทธรูปแนวสันนิษฐานที่สอดคล้องกับรูปแบบศิลปะร่วมสมัย เน้นความสมจริงในพุทธลักษณะ เป็นพระราชนิยมที่ทรงโปรด เช่น พระนรินทราย และพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะดังกล่าวได้มีการสร้างอย่างต่อเนื่องในรัชสมัยของพระองค์ ทำให้ชนบแห่งความงามในพุทธลักษณะเชิงอุดมคติในแบบประเพณีนิยมเริ่มคลายความสำคัญไปในช่วงระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปในพระพุทธรูปลักษณะเชิงอุดมคดียังคงแนบแน่นอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ดังนั้น จึงพบว่าพระพุทธรูปส่วนหนึ่งที่สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงพุทธลักษณะเชิงอุดมคติแบบประเพณีนิยม อาทิ พระอุษณิษะที่โง่งนูนบนพระเศียรต่อเนื่องขึ้นไปอย่างเป็นระเบียบ จีวรเรียบบางแนบพระวรกาย^๒ ฯลฯ

พระพุทธรูปในปางหรือมุทราดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมตามสภาวะของพุทธประวัติที่ปรากฏเหตุการณ์ต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูป ๔๐ ปางตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นจำนวนปางของพระพุทธรูปมากที่สุดในอดีต ก่อนที่จะคลี่คลายมาเป็นปางต่างๆ เพิ่มขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน ประมาณ ๓๐ ปาง^๓

^๑ กองทอสมุดแห่งชาติ. Ibid. ไม่มีเลขหน้า

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๑๓

^๓ ลักษณะการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ โดยสร้างตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ อาจแยกย่อยแตกต่างกันตั้งแต่ ๔๐ ปาง ๕๕ ปาง ๕๖ ปาง ๖๖ ปาง ๓๑ ปางและ ๙๐ ปางซึ่งสามารถดูเพิ่มเติมในภาคผนวก ข. Ibid. หน้า ๖๐ - ๖๘

ปางที่ ๑ ปางประสูติ

พระอิริยาบถประทับยืนบนฐานบัว เบื้องหลังพระเศียรมีประภามณฑล พระหัตถ์
 แนนบองค์ เบื้องหลังเป็นพระนางสิริมหามายา (พระพุทธรมาดา) ประทับยืน ทรงเหนี่ยว
 กิ่งต้นรัง รายรอบด้วยพระอินทร์ พระพรหม หมู่เทวดาและข้าราชการบริพารซึ่งตามเสด็จ

ในบางครั้ง ปางประสูติ อาจทำเพียงรูปพระนางสิริมหามายาประทับยืน พระหัตถ์
 ทรงเหนี่ยวกิ่งไม้

พุทธประวัติกล่าวถึงเมื่อพระนางสิริมหามายา (พระพุทธรมาดา) ทรงพระครรภ์
 ใกล้จะมีพระประสูติกาลนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปยังนครเทวทหะ อันเป็นปิตุคาม
 แห่งพระองค์ ในระหว่างเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินกรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ
 พระนางสิริมหามายาทรงประชวรพระครรภ์ ทรงเหนี่ยวกิ่งต้นรังด้วยพระหัตถ์ขวา
 มีพระประสูติกาลพระโอรสตัวกุมาร ในนามมงคลดิถีวิสาขะนักขัตฤกษ์ เพ็ญเดือน ๖
 ขึ้น ๑๕ ค่ำ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี

ปางที่ ๒ ปางมหาภิเนษกรรมณ์

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางมหาภิเนษกรรมณ์ หรือปางอิริยาบถเพศบรรพชิต มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้งฝ่าพระหัตถ์ตรงพระอุระ

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับบนหลังอัครราช ชื่อ กัณฐกะ มีนายฉันทะมหาดเล็กตามเสด็จ

เมื่อพระสิทธัตถะตัดสินพระทัยเสด็จออกบรรพชา เสด็จออกจากเมืองกบิลพัสดุ์ โดยทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จ เมื่อถึงฝั่งแม่น้ำอนา^๑ จึงทรงเปลื้องเครื่องทรง ขัตติยราชทั้งหมดพระราชทานแก่นายฉันทะและทรงตัดพระเมาลี

พุทธประวัติตอนนี้ โดยทั่วไปนิยมเขียนเป็นภาพ หรือปั้น หรือสลักเป็นพระสิทธัตถะทรงตัดพระเมาลีริมฝั่งแม่น้ำอนา

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีเถาะ ^๒

^๑ แม่น้ำอนาอยู่ในลัทธิขณนทหรือแคว้นลัทธิ ในชมพูทวีป ชื่อแคว้นตั้งตามภูมิประเทศซึ่งมีไม้ลัทธิมาก :- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติ เล่ม ๑** (พิมพ์ครั้งที่ ๕๑) (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔) หน้า ๔

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.cit. หน้า ๕๔

ปางที่ ๓ ปางตัดพระเมาลี

พระอิริยาบถประทับนั่งบนพระแท่น พระหัตถ์ซ้ายทรงรวบพระเมาลี พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี มีนายฉันทะและมังกัณฐกะอยู่ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งมีพระอินทร์ พระพรหม (พระมฤิกกาพรหม) และหมู่เทวดาถือบาตร ผ้าทรงและพานรองรับพระเมาลี

พุทธประวัติกล่าวถึง เมื่อพระลิตถิตจะตัดลิ้นพระทัยเสด็จออกบรรพชาขณะเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ มารได้ออกมาห้ามมิให้เสด็จออกจากเมือง แต่ด้วยมีพระทัยแน่วแน่ มารจึงปลาสนาการ หลังจากนั้นพระองค์จึงเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ ผ่านเมืองสาวัตถีและเวสาลี บรรลุฝั่งแม่น้ำอนโนมา ทรงเปลื้องเครื่องทรงขัตติยราช พระราชทานนายฉันทะนำกลับกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยมังกัณฐกะ จากนั้นทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์อวิษฐานเพศเป็นบรรพชิต

ปางที่ ๔ ปางปัจฉิมเวกขณ์

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายทรงประคองบาตรที่วางอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นป้องเสมอพระอุระ

พระลิขัตถะเมื่อครองเพศบรรพชิตทรงพิจารณาอาหารที่ทรงบิณฑบาตในบาตรแล้วเสวยภัตตาหารนั้น นับเป็นการเสวยภัตตาหารครั้งแรกนับตั้งแต่บรรพชาได้ ๘ วัน ภัตตาหารนั้นทรงบิณฑบาตจากกรุงราชคฤห์ ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ปกครองเมือง

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีเถาะ^๑

^๑ Ibid., หน้า ๑๘

ปางที่ ๕ ปางทุกรกิริยา

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางทุกรกิริยา หรือปางบำเพ็ญทุกรกิริยา มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์สองข้างประสานพระอุระ

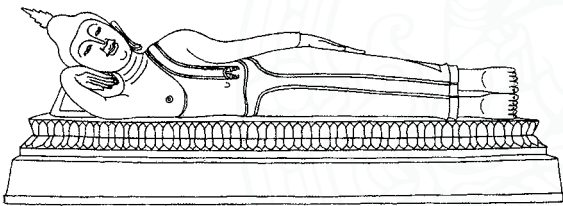
ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย พระวรกายชูบผอมจนพระอัฐิ พระนหารู (เอ็น) ปรางกุชต์ ลักษณะพุทธศิลป์ในแบบดังกล่าวเป็นแบบตะวันตก

เมื่อพระสิทธัตถะครองเพศบรรพชิต ทรงแสวงหาวิถีทางเพื่อตรัสรู้พระโพธิญาณ เสด็จถึงป่าอูรุเวลาริมแม่น้ำเนรัญชรา ในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ประทับบำเพ็ญทุกรกิริยากระทำสมาธิโดยมีหมู่ปญฺจวัคคีย์ ประกอบด้วย โกณฑัญญะ วัปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ เป็นอุปัฏฐาก

พระสิทธัตถะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างเคร่งครัดเป็นเวลา ๖ ปี จนพระวรกายชูบผอมแต่ยังไม่ทรงบรรลุพระโพธิญาณแต่อย่างใด

ปางที่ ๖ ปางทรงพระสุบิน (ปางสุบิน)

พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา)

พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย
พระหัตถ์ขวาหนุนที่พระกรรณ

เมื่อพระสิทธัตถะทรงดำรงจะเลิกอดภัตตาหาร
พระปลุมนสมโพธิกถา กล่าวถึงในพุทธประวัติตอนนี้ว่า ครั้งนั้น

พระอินทร์ทรงพิณสามสายถวายพระสิทธัตถะ สายหนึ่งตั้งเกินไปจึงขาด อีกสายหนึ่งหย่อนเกินไป เมื่อติดจึงไม่มีเสียงกังวาน ส่วนสายที่ซึงตั้งพอดี มีเสียงที่ไพเราะ จึงทรงระลึกลถึงวิถีแห่งมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) อันจะนำไปสู่ความสำเร็จ นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสิทธัตถะทรงสุบินเป็นนิมิตมงคล ๕ ประการ อันเป็นสัญลักษณ์ปริศนาธรรม หมายถึง จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และจะทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่สรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นทุกข์ ได้แก่

๑. พระมหาบุรุษเจ้าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เลิศในโลกทั้งสาม
๒. พระมหาบุรุษจะได้ทรงประกาศลัทธิธรรม เผยมรรคผล นิพพานแก่เทพยดาและมวลมนุษย์
๓. คฤหัสถ์ พราหมณ์ทั้งหลาย จะเข้ามาสู่สำนักของพระองค์เป็นอันมาก
๔. ชาวโลกทั้งหลาย คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อสู่สำนักพระองค์แล้ว จะรู้ทั่วถึงธรรมอันบริสุทธิ์หมดจดส่องไสทั้งสิ้น
๕. ถึงแม้พระองค์จะสมบุรณ์ด้วยสักการะวราภิมิสที่ชาวโลกทุกทิศน้อมถวายด้วยความเลื่อมใส ก็มิได้มีพระทัยข้องอยู่ให้เป็นมลทินแม้แต่น้อย^๑

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีระกา^๒

^๑ พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. Op.,cit. หน้า ๕๕

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Loc., cit.

ปางที่ ๗ ปางรับมรุปายาส

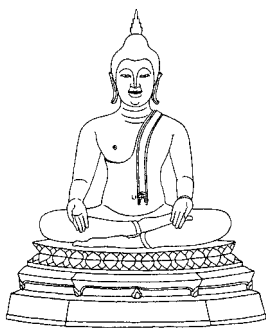
ปางรับมรุปายาส มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ
ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งห้อยพระบาท หงายพระหัตถ์
 ทั้งสองวางบนพระชานุ

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ หงายพระหัตถ์
 ทั้งสองวางบนพระชานุ แสดงพระอิริยาบถรับมรุปายาส

ภายหลังจากพระสิทธัตถะทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา ในเช้าวันเพ็ญ
 วิสาขะ ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นางสุชาดาบุตรของเสนาคหบดีแห่งบ้านเสนานิคม
 เมืองอูรวะลา หุงข้าวมรุปายาส (ข้าวสุกหุงด้วยน้ำนมโค) จัดลงในถาดทองคำ
 เพื่อนำไปบวงสรวงเทวดาที่ต้นนิโครธพฤกษ์ (ต้นไทร) ครั้นเห็นพระโพธิสัตว์
 ประทับอยู่บังเกิดจิตศรัทธาจึงถวายข้าวมรุปายาสถาดนั้นแก่พระโพธิสัตว์
 พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีระกา^๑

ลักษณะที่ ๑

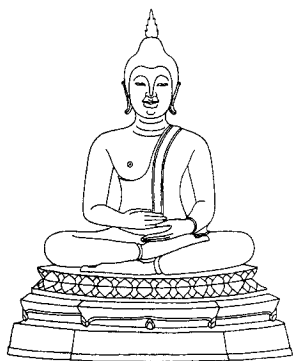

ลักษณะที่ ๒

^๑ Ibid.

ปางที่ ๘ ปางเสวยมธุปายาส

พระอิริยาบถพระที่บั้งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายทรงประคองถาดข้าวมธุปายาส พระหัตถ์ขวาวางบนปากถาด แสดงพระอิริยาบถทรงหยิบปั้นข้าวมธุปายาสเสวย

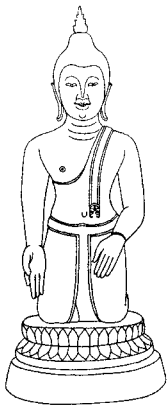
เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดาแล้ว พระองค์ทรงถือถาดข้าวมธุปายาสเสด็จสู่แม่น้ำเนรัญชรา ทรงแบ่งข้าวมธุปายาสเป็น ๔๙ ส่วน แล้วปั้นเป็นก้อน ๔๙ ก้อนและเสวยข้าวนั้นจนหมด

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปิ่นกษัตริย์ ปีระกา^๑

^๑ Ibid.

ปางที่ ๙ ปางลอยถาด

พระอิริยาบถประทับนั่งคุกพระชานุ (เข่า) ทั้งสอง พระหัตถ์ซ้ายวางที่พระเพลา ข้างซ้ายเป็นอาการค้ำพระวรกายให้ตั้งมั่น ทอดพระเนตรลงต่ำ พระหัตถ์ขวาปล่อยถาดลอยน้ำ

หลังจากที่พระโพธิสัตว์เสวยข้าวมธุปายาสแล้ว ณ บริเวณใต้ต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงอธิษฐานว่าหากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอให้ถาดทองคำนั้นลอยทวนกระแส น้ำ ปรากฏว่าถาดทองคำลอยทวนกระแส น้ำไปไกลประมาณ ๘๐ คอกจึงจมสู่พิภพพระยาภนาคราช^๑

^๑ Ibid., หน้า ๒๐

ปางที่ ๑๐ ปางทรงรับหญ้าคา

พระอิริยาบถยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายยื่นออกมาข้างหน้า แสดงพระอิริยาบถรับหญ้า ในบางครั้งอาจมีรูปพราหมณ์ถวายหญ้าคา หรือไม่มีรูปพราหมณ์ ดังกล่าวแต่มีหญ้าคาอยู่ที่พระหัตถ์^๑

ในเวลาเย็นพระโพธิสัตว์เสด็จกลับไปประทับใต้ต้นโพธิ์ ทรงรับหญ้าคาที่พราหมณ์ใส่ตักถวาย ทรงใช้หญ้าคากรองเป็นที่ประทับใต้ต้นอัสถัพฤกษ์ หรือต้นโพธิ์ตรัสรู้

^๑ Ibid. หน้า ๒๖

ปางที่ ๑๑ ปางสมาธิ

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย

ปางสมาธิ ในบางครั้งมีกล่าวถึงเป็นปางตรัสรู้^๑ ซึ่งอ้างอิงถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติต่างกัน กล่าวคือ ปางสมาธิ เป็นเหตุการณ์เมื่อพระโพธิสัตว์ประทับบำเพ็ญสมาธิบนอาสนะหย้าคาใต้ต้นโพธิ์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ส่วน ปางตรัสรู้^๒ กล่าวถึงเหตุการณ์ขณะทรงบำเพ็ญสมาธิใต้ต้นโพธิ์ และพระยาวัสวดีมารและพลพรรคมาทำลายขัดขวางการบำเพ็ญสมาธิ แต่ต้องพ่ายต่อกระแสอำนาจมวยผมของพระแม่ธรณี หลังจากการพ่ายและปลานาการไปจนหมดสิ้นแล้ว พระโพธิสัตว์ทรงเจริญสมาธิในปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม โดยทรงบรรลุญาณได้แก่ ความระลึกชาติของตนและคนอื่น ได้ความรู้เรื่องเกิด เรื่องตายของตนและของคนอื่น การรู้จักทำอสุภกิเลสให้สิ้นไปด้วยรู้จักรัศธรรมทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันหมายถึงทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นอัสถผฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ^๓ เมื่อก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี พระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างเป็นพระประธานในพุทธสถาน นอกจากนี้ยังเป็นพระพุทธรูปประจำวันพฤหัสบดี^๓

^๑ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๑๓๑ - ๑๓๒

^๒ พระพิมพ์ลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๔๓

^๓ กองหอสมุดแห่งชาติ. Op.,cit. ไม่ปรากฏเลขหน้า

ปางที่ ๑๒ ปางมารวิชัย

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้พระธรณี ในบางครั้งส่วนฐานพระพุทธรูปอาจตกแต่งด้วยประติมากรรมนูนต่ำ หรือนูนสูงรูปพระยามารพร้อมพลพรรคและพระแม่ธรณีบีบมวยผม

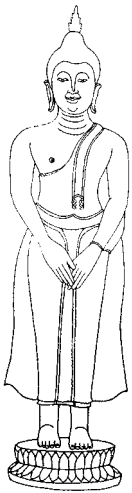
พระยาวังสวดีมาร ทรงช้างคีรีเมขล พร้อมพลพรรค คือ บุคลาธิษฐานของกิเลส ที่รุมเร้าขัดขวางพระโพธิญาณ พระโพธิสัตว์มิได้ทรงหวั่นไหวพระทัย ทรงชี้ด้นลงที่พื้นดิน เพื่อเรียกแม่พระธรณีเป็นพยานว่า ในอดีตชาติอันนับประมาณมิได้ พระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญพระบารมีมากเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน แม่พระธรณีจึงสำแดงร่าง

บีบมวยผมหลั่งน้ำที่พระโพธิสัตว์เคยล้างเมื่อบำเพ็ญพระบารมีในอดีตชาติ กลายเป็นกระแสน้ำไหลท่วมเหล่ามารและไพร่พลปลาสนาการไป

พระพุทธรูปปางนี้ นิยมทำเป็นพระพุทธรูปประธานในพุทธสถาน และเป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๖°

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๒๑

ปางที่ ๑๓ ปางถวายเนตร

พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันอยู่ที่หน้าพระเพลา สิมพระเนตร

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ และประทับเสวยธรรมปิติ ณ ใต้ต้นมหาโพธิ์ ครบ ๑ สัปดาห์ ครั้นถึงสัปดาห์ที่ ๒ พระพุทธเจ้าประทับยืนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ ทรงสิมพระเนตรโดยไม่กระพริบพระเนตร บุษามหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ประทับตรัสรู้ตลอด สัปดาห์ที่ ๒ สถานที่ดังกล่าวเรียกว่า อนิมิสเจตีย์^๑

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันอาทิตย์^๒

^๑ พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๔๕

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๒๒

ปางที่ ๑๔ ปางจงกรมแก้ว

พระอิริยาบถประทับยืนด้วยพระบาทขวา ยกขึ้นพระบาทซ้าย เป็นพระอิริยาบถดำเนินจงกรม^๑ พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันที่หน้าพระเพลา พระเนตรทอดยาวลงต่ำ

ในสัปดาห์ที่ ๓ หลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ในข้อกังขาของเทพดาบางจำพวกว่า พระพุทธองค์ตรัสรู้จริงแท้หรือไม่ พระพุทธเจ้าจึงทรงหยุดพระดำเนินระหว่างต้นนิโครธพฤกษ์กับอนิมิสเจดีย์ ทรงกระทำปาฏิหาริย์เนรมิตรต้นจงกรมในอากาศทางทิศเหนือแห่งพระมหาโพธิ์ และเสด็จพุทธดำเนินจงกรม ณ ที่ดังกล่าวเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ สถานที่ดังกล่าว เรียกว่า รัตนจงกรมเจดีย์^๒

^๑ การเดินจงกรม แสดงถึง การเดินอย่างสำรวมมีสติกำกับทุกอย่างก้าว ดวงตาทอดยาวลงต่ำ :- ศาสตราจารย์ ไชยศรี ศรีอรุณ. Ibid.

^๒ พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๔๙

ปางที่ ๑๕ ปางเรือนแก้ว

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบในซุ้มเรือนแก้ว พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้พระธรณี

ในสัปดาหที่ ๔ หลังตรัสรู้พระพุทธองค์เสด็จจากรัตนลงกรมเจดีย์ไปประทับในเรือนแก้ว (รัตนคฤห) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งเทพดาเนรมิตถวาย เพื่อทรงพิจารณาพุทธธรรมในกำหนด ๗ วันจนบังเกิดเป็นประกาวลี^๑ สถานที่ดังกล่าวจึงมีชื่อว่า *รัตนฆรเจดีย์*

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๗^๒

^๑ **ประกาวลี** หมายถึง รัศมีที่แผ่ออกมาจากกายสำหรับบุคคลมีบุญญาธิการ หรือพระพุทธรูป

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Loc., cit.

ปางที่ ๑๖ ปางนาคปรก

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ หงายพระหัตถ์ทั้งสองวางบนพระเพลา มีพระยานาคแผ่พังพานเหนือพระเศียร ขดนาคทำเป็นพุทธบัลลังก์^๑ บางครั้งมีต้นมุลลินทพฤษ์หรือต้นจิกประกอบอยู่

ในลำดับที่ที่ ๖ หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปประทับบำเพ็ญสมาธิ ณ ต้นมุลลินทพฤษ์หรือต้นจิก ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของต้นมหาโพธิ์ คราวนั้นเกิดอากาศวิปริตฝนตกท่วมทัน พระยานาคมุลลินท์อาศัยในสระมุลลินท์จึงขึ้นจากสระแผ่พังพานป้องกันพระพุทธองค์จากอากาศวิปริตนั้น

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันเสาร์^๒

^๑ พระพุทธรูปปางนาคปรก โดยทั่วไปพระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางสมาธิ แต่พระพุทธรูปนาคปรกบางองค์ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย เช่น พระพุทธรูปนาคปรกสำริดจัดแสดงในหอศิลป์ระวีวิชัย อาคารมหาสุรสิงหนาท พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร :- กรมศิลปากร. โบราณวัตถุที่เป็นสมบัติชิ้นสำคัญของชาติ (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗) หน้า ๖๘

^๒ Ibid.

ปางที่ ๑๗ ปางฉันสมอ

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุทรงถือผลสมอ

ลำดับที่ที่ ๗ หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์เสด็จไปประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ร่มไม้ราชายตน พฤษภ (ต้นเกด) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ นับเป็นระยะเวลาแห่งการเสวย ธรรมปิตหลังตรัสรู้เป็นเวลา ๔๙ วัน ด้วยมิได้เสวยพระกระยาหารใด พระอินทร์จึง ถวายผลสมออันเป็นทิพยโอสถจากเทวโลกแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงทรงรับ ทิพยโอสถนั้น^๑

^๑ พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.cit. หน้า ๕๙ ; ในบางตำราระบุว่าสิ่งของที่พระอินทร์ถวายแด่พระพุทธองค์ ได้แก่ ผลสมอและ ไม้สีพระทนต์

ปางที่ ๑๘ ปางประสานบาตร

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตรซึ่งวางบนพระเพลา ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นวางปิดปากบาตร แสดงพระอิริยาบถอธิษฐานประสานบาตร

หลังเสวยธรรมปิณฑลตลอด ๔๙ วัน ตปฺสสะ และ ภัลลิกะ พ้อคำสองพี่น้องซึ่งเดินทางจากอุกกลชนบท ผ่านตำบลอุรุเวลาอันเป็นบริเวณที่พระพุทธองค์ประทับ เมื่อพ้อคำทั้งสองเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงถวายข้าวมธุมนถะ (ข้าวกวนน้ำผึ้งหรือข้าวคลุกน้ำผึ้ง)^๑ ซึ่งเป็นเสบียงในการเดินทาง ในครั้งนั้น พระพุทธองค์ไม่มีบาตรที่จะรับบิณฑบาต ครั้งนั้น ท้าวจตุโลกบาล ได้แก่ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์และท้าวกุเวร หยั่งรู้ถึงพระปริวิตกจึงนำบาตรศิลามาถวาย รวม ๔ ใบ พระพุทธองค์จึงทรงรับบาตรทั้งหมดและอธิษฐานผลานบาตรทั้งหมดรวมเข้าเป็นบาตรใบเดียว เพื่อรักษาศรัทธาปสาทะของท้าวจตุโลกบาล^๒

^๑ พระรัตนปัญญาเถระ (รจนา), ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร (แปล). **ชินกาลมาลีปกรณ์** (พิมพ์ครั้งที่ ๒) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐) หน้า ๒๐๑

^๒ ด้วยเหตุดังกล่าว บาตรพระจึงทำเป็น ๔ เลี้ยวต่อกัน:-หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๓๗

ปางที่ ๑๙ ปางรับสัตตูก่อนสัตตุมง

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองประคองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา ทอดพระเนตรลงต่ำ แสดงพระอิริยาบถรับสัตตูก่อน สัตตุมงด้วยบาตร เมื่อพระพุทธองค์ทรงประสาธนาบาตรทั้งสี่ของท้าวจตุโลกบาลรวมเป็นบาตรใบเดียวแล้ว จึงทรงรับการถวายสัตตูก่อน สัตตุมงจากพ่อค้าสองพี่น้อง คือ ตปุสสะ และ ภัลลิกะ^๑

^๑ พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๖๕

ปางที่ ๒๐ ปางพระเกศธาตุ

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นแสดงพระอิริยาบถลูบพระเกศา

เมื่อพระพุทธองค์เสวยภัตตาหารที่ตปุสสะและภัลลิกะถวายแล้ว ทั้งสองคน ได้ทูลปวารณาตนเป็นอุบาสกในพุทธศาสนา และทูลขอลิขิตอันเป็นเครื่องสักการบูชาถึงพระพุทธองค์ จึงทรงยกพระหัตถ์ขวาลูบพระเกศา ได้พระเกศาธาตุ ๘ องค์ ประทานแก่พ่อค้าทั้งสอง

ปางที่ ๒๑ ปางรำพึง

พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นประทับที่พระอุระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย แสดงพระอิริยาบถรำพึง

ครั้งนปุลสสะและภัลลิกะทูลลากลับไปแล้ว พระพุทธองค์ทรงรำพึงปริวิตกว่า พระธรรมที่ทรงตรัสรู้ นั้นลึกซึ้งจนยากที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ จึงทรงท้อพระทัยถึงกับจะทรงไม่แสดงธรรมแก่มหาชน ทำวสหมบตีพรหมและเทพยดาจึงไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ใต้ต้นอชฺชปาโลนิโครธ (ต้นไทร) กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมโปรดชาวโลกจึงทรงทวนพิจารณาว่าบุคคลย่อมมีปัญญาต่างกัน อาจแบ่งออกเป็น ๔ จำพวกเสมือนบัว ๔ เหล่า ได้แก่ บุคคลที่มีอุปนิสัย วาสนา และบารมีแก่กล้า ได้สดับคำสั่งสอนแห่งพระพุทธองค์โดยสังเขป ย่อมรู้เหตุผลและหลุดพ้นทุกข์ได้โดยพลันพวกหนึ่ง บุคคลที่มีอุปนิสัย ได้สดับคำสั่งสอนโดยสังเขปไม่สามารถตรัสรู้ได้ ต่อเมื่อจำแนก อรรถาธิบายโดยพิสดาร จึงรู้เหตุผลและหลุดพ้นทุกข์ได้จำพวกหนึ่ง บุคคลที่ได้สดับคำสั่งสอนทั้งโดยสังเขปและพิสดารแล้วยังไม่สามารถตรัสรู้ได้ต้องฝึกฝนพากเพียรศึกษาต่อไป จึงรู้เหตุผลและหลุดพ้นได้จำพวกหนึ่ง และบุคคลที่มีอุปนิสัยและบารมียังไม่บริบูรณ์ แม้จะได้สดับพระธรรมคำสั่งสอนทั้งโดยสังเขปและพิสดาร แม้จะฝึกฝนและพากเพียรเล่าเรียนก็ไม่สามารถจะตรัสรู้เหตุผล และหลุดพ้นทุกข์ได้จำพวกหนึ่ง ทรงเห็นว่าบุคคล ๓ จำพวกแรก สามารถจะลุล่วงรู้เหตุผลแห่งความจริง (พระธรรม) ได้ในชาติปัจจุบัน แต่บุคคลจำพวกที่ ๔ อาจตรัสรู้ได้ในชาติอนาคต จึงตกลงพระทัยที่จะแสดงพระธรรมสั่งสอนชาวโลกต่อไป โดยทรงตั้งปณิธานว่า หากหลักสัจธรรมยังไม่แพร่หลายและสาวกยังไม่รู้ทั่วถึงธรรมก็จักไม่นิพพาน

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันศุกร์ °

° หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๔๓

ปางที่ ๒๒ ปางปฐมเทศนา

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวายกขึ้น จีบนิ้วพระหัตถ์เป็นรูปวงกลมในมุกุตราแสดงธรรม พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา

เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาท้าวสัททัมบดีพรหมและหมู่เทพยดาที่จะแสดงพระธรรมสั่งสอนชาวโลก จึงทรงดำริถึงผู้ควรสดับธรรมเทศนาแห่งพระพุทธองค์ ทรงปรารภถึงอาหารตบสกาลามโคตร และอุทกตบสรามบุตร พระอาจารย์ที่ทรงเคยศึกษาในสำนักของท่านในกาลก่อน แต่พระอาจารย์ทั้งสองได้สิ้นชีพไปแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงพิจารณาว่า ธรรมคาถาดีตพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วได้สั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งหมด พระพุทธองค์

จึงทรงรำลึกถึงปัญจวัคคีย์ ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ที่เคยอุปการะพระพุทธองค์เมื่อครั้งยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกรกิริยา จึงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อันเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์และประทานปฐมเทศนา ที่เรียกว่า *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร*

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๘ °

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.cit. หน้า ๒๔

ปางที่ ๒๓ ปางประทานเอหิภิกขุอุปสมบท

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระชานุเป็นพระอิริยาบถทรงรับ พระหัตถ์ขวายกตั้ง หันฝ่าพระหัตถ์ออก งอนิ้วพระหัตถ์เล็กน้อย หลังจากบัญญัติศรัทธาเข้าถึงโลกุตระธรรมอันพระพุทธรองค์ทรงแสดงแล้ว โภณฑัญญะผู้อาวุโสที่สุดในหมู่ปัญจวัคคีย์ จึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธรองค์จึงตรัสว่า เอหิภิกขุ^๑ การอุปสมบทของโภณฑัญญะถือเป็นพระสงฆ์องค์แรกของพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นจึงโปรดประทานอุปสมบทปัญจวัคคีย์อีก ๔ องค์^๒

^๑ เอหิภิกขุ หมายถึง เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด เอหิภิกขุอุปสมบท หมายถึง การอุปสมบทโดยพระพุทธรองค์ทรงบวชให้ :- เสมอ บุญมา. อรรถาธิบายและวิเคราะห์คัมภีร์ในปฐมสมโพธิกถา (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๕) หน้า ๑๓๗

^๒ Ibid.

ปางที่ ๒๔ ปางภุตตาทิก (ปางภัตติก)

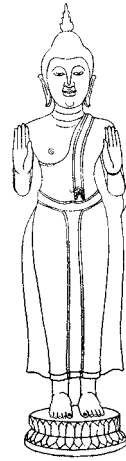

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตรซึ่งวางอยู่บน
พระเพลา พระหัตถ์ขวาหย่อนลงในบาตรแสดงพระอิริยาบถหยิบภัตตาทหารเสวย

ยส บุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี เดินทางไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อเข้าเฝ้า
พระพุทธองค์แจ้งความประสงค์ขอบรพชาเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์
ประทานบรพชาให้ยส พระยส จึงนำเสด็จพระพุทธองค์ไปสู่เคหสถานแห่งตน เพื่อรับ
ถวายภัตตาทหารจากบุพการี และอดีตภริยาของพระยส หลังจากนั้น พระพุทธองค์ทรง
แสดงพระธรรมกถาประทานแก่ครอบครัวของพระยส °

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๙

° พระพิมพ์ลธรรม (ขอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๘๓

ปางที่ ๒๕ ปางห้ามสมุทร

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรทั้งสองยกขึ้นเสมอ พระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้าแสดงมุทราห้าม

พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร ปรากฏกล่าวถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติต่างกันเป็น ๒ เหตุการณ์ เหตุการณ์หนึ่งกล่าวถึงเมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ เมืองพาราณสี เสด็จไปยังสำนักของชฎิล ๓ พี่น้องและหมู่บริวาร ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา แขวงอูรวะลา ชฎิลทั้ง ๓ นี้ พี่ชายใหญ่คือ อูรวะลกัสสปะ น้องชายกลางคือ นทีกัสสปะ และน้องชายเล็กคือ คยาก็สสปะ พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ เพื่อทำลายมิจฉาทิฏฐิของชฎิลทั้งหลายโดยทรงห้ามฝนที่ตกหนักในบริเวณนั้นมีให้เปียกท่วมปริมณฑลที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ชฎิลทั้งสามและบริวารจึงยอมอ่อนน้อมขอบรรพชาจำนวน ๑,๐๐๐ คนและพระพุทธองค์ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร หมู่ชฎิลและบริวารได้บรรลुरुธรรมเป็นอรหันต์ในครั้งนั้น^๑

ส่วนอีกเหตุการณ์ กล่าวถึงขณะพระพุทธองค์ประทับ ณ นิโครธาราม ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณีใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงห้ามหมู่พระประยูรญาติวิวาทกันด้วยเรื่องแย่งน้ำ^๒

พระพุทธรูปปางนี้เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตรปีฉลูและเป็นพระพุทธรูปประจำวันจันทร์^๓

^๑ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๕๑

^๒ พระพิมพ์ลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๘๗ กล่าวอ้างใน :- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๘๙ ว่า เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นป้อง พระหัตถ์ซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย

^๓ Ibid. หน้า ๙๔ กล่าวถึงว่า พระพุทธรูปประจำวันจันทร์คือ พระพุทธรูปปางห้ามพระญาติ

ปางที่ ๒๖ ปางชี้พระอัครสาวก

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นชี้พระตชนีออกไปข้างหน้า แสดงมุทราทรงชี้พระอัครสาวกในที่ประชุมสงฆ์

อุปติส บุตรนางสารีพราหมณี และโกณฑัญญะ บุตรนางโมคคัลลี เป็นเพื่อนสนิทมีสติ ปัญญาเฉลียวฉลาด พยายามค้นหาสาระแห่งชีวิต ด้วยการบวชเป็นปริพาชก^๑แสวงหาโมกขธรรม ต่อมาได้พบกับพระอัสสชิ หนึ่งในปัญจวัคคีย์และได้สดับพระธรรมที่พระอัสสชิแสดงบังเกิดความเลื่อมใส เมื่ออุปติสและโกณฑัญญะได้ทราบข่าวพระอัสสชิเป็นพระสาวกของพระพุทธองค์ จึงมีจิตศรัทธานำบริวารเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์

ณ เวฬุวัน กรุงราชคฤห์ พระพุทธองค์ได้แสดงัจฉธรรมโปรดปริพาชกและประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่อุปติส โกณฑัญญะ และบริวารซึ่งพระพุทธองค์มีพระพุทธานุญาตแล้วเรียกนามอุปติส บุตรนางสารีพราหมณี ว่า สารีบุตร และโกณฑัญญะ บุตรนางโมคคัลลีว่า โมคคัลลานะ ภายหลังบรรพชาพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ พระพุทธองค์ทรงยกย่องเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและเบื้องขวาตามลำดับ^๒

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีจอ

^๑ ปริพาชก คือ นักบวชชายนอกพระพุทธศาสนาในอินเดีย :- ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๗๕

^๒ Ibid. หน้า ๙๕

ปางที่ ๒๗ ปางแสดงโอวาทปาติโมกข์^๑

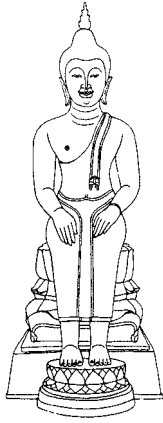
พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์แสดงมุทราประทานโอวาทปาติโมกข์

เมื่อพระพุทธองค์มีพระพุทธปฏิมาตั้งพระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวก เบื้องซ้ายและพระสารีบุตร เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาแล้ว ทรงแสดงธรรม โอวาทปาติโมกข์ท่ามกลางหมู่สงฆ์^๒

พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๓

^๑ พระพิมพ์ลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๑๐๓ เรียกว่า ปางประทานโอวาท

^๒ Ibid.

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๓

ปางที่ ๒๘ ปางเสด็จลงเรือขนาน

ปางเสด็จลงเรือขนานหรือปางประทับเรือ มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๓ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งห้อยพระบาทบนแท่น มีฐานบัวรองพระบาท พระหัตถ์ทั้งสองคว่ำบนพระชานุ

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับนั่งห้อยพระบาทบนแท่น พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทอดยาวข้างพระวรกาย

ลักษณะที่ ๓ พระอิริยาบถประทับนั่งห้อยพระบาทบนแท่น พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำลงบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ

พระพุทธรูปปางเสด็จลงเรือขนาน มีกล่าวถึงในพุทธประวัติต่างกันเป็น ๒ เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงสดับว่าพระราชโอรสได้บรรลุสัมโพธิญาณแล้วและอยู่ในระหว่างการจาริกแสวงบุญเผยแพร่พระธรรมในดินแดนต่างๆ จึงโปรดฯ ให้หม้ออำมาตย์เดินทางไปทูลเชิญพระพุทธองค์เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งในแต่ละครั้งพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม จนกระทั่งเหล่าอำมาตย์เกิดความศรัทธาเลื่อมใสขอบรรพชาทุกราย พระกาฬุทายีเถระซึ่งเป็นอำมาตย์ผู้หนึ่งที่บรรพชา ได้ทูลอาราธนาให้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธองค์จึงออกเดินทางจากกรุงราชคฤห์ เมื่อสุดแคว้นมคธมีแม่น้ำใหญ่คั้น จึงเสด็จประทับบนบัลลังก์ในเรือขนานข้ามแม่น้ำไปกรุงกบิลพัสดุ์

อีกเหตุการณ์หนึ่งกล่าวถึงว่า ระหว่างที่พระพุทธองค์ประทับ ณ เวฬุวนาราม เกิดโรคระบาดและภัยพิบัติต่างๆ ในเมืองไพศาลี พระเจ้ากรุงไพศาลีจึงโปรดฯ ให้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จไประงับความเดือดร้อนนั้น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงแม่น้ำคงคาได้เสด็จประทับเรือไปยังเมืองไพศาลี °

° Ibid. หน้า ๑๐๗ - ๑๑๓ และหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. Op.,cit. หน้า ๕๕

ปางที่ ๒๙ ปางห้ามพยาธิ

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวแนบข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ หงายฝ่าพระหัตถ์ออกตั้งตรงแสดงมูทราห้าม

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงเมืองไพศาลี แคว้นวัชชีทรงระงับโรคระบาดและภัยพิบัติต่างๆ^๑

^๑ พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๑๑๕

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางที่ ๓๐ ปางสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์

ปางสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์หรือปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์มีการกระทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้องเหนือพระอุระ พระกรขวาทอดยาวข้างพระวรกาย

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืนพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้องเหนือพระอุระ พระกรขวาทอดยาวข้างพระวรกาย รอบพระวรกายมีประภาวลีเปล่งรัศมี ซึ่งบันดาลให้ฝนโยกขรรพพรชตกลงมาท่ามกลางหมู่พระประยูรญาติ

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา พระพุทธองค์ประทับพระพุทธรอาสน์และหมู่พระสงฆ์ที่เสนาสนะ ณ โครธารามวิหารที่บรรดาพระประยูรญาติทรงจัดถวาย ในหมู่พระประยูรญาติหลายพระองค์เกิดมิถุนาภิภูมิไคระพในพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เนรมิตรัตนจงกรมให้เกิดกลางอากาศและทรงพระดำเนินจงกรม ทำให้หมู่พระประยูรญาติและพระพุทธบิดามีจิตเลื่อมใสถวายนมัสการ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จลงมาประทับท่ามกลางหมู่พระประยูรญาติ ฝนโยกขรรพพรชจึงตกลงมาฝนดังกล่าวผู้ใดปรารถนาจะให้เปียกก็เปียก หากผู้ใดไม่ปรารถนาให้เปียก เม็ดฝนจะกลิ้งหายจากกาย เหมือนหยาดน้ำบนใบบัว*

* พิชุร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. Op.,cit. หน้า ๑๔๗

ปางที่ ๓๑ ปางอุ้มบาตร

พระอิริยาบถประทับยืนพระหัตถ์ทั้งสองประกองบาตร เมื่อฝนโบกขรพรรษตกลงในท่ามกลางหมู่พระประยูรญาติแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสเทศนามหาเวสสันดรชาดกในวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๒๐,๐๐๐ องค์เสด็จบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ทุกหนแห่ง เพื่อประชาราษฎร์ได้ชื่นชมพุทธบารมี

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันพุธ (เวลากลางวัน) °

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๒๗

ปางที่ ๓๒ ปางโปรดพุทธบิดา

พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ขวายกขึ้นจีบนิ้วพระหัตถ์อันเป็นมุทราแสดงธรรมโปรดพระพุทธรบิดา พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตร

เมื่อพระพุทธรบิดาทรงทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาตตามบ้านเรือนในกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงมีพระราชดำริว่าเป็นเรื่องอภัยค จึงรับสั่งแก่พระพุทธองค์ว่า “นี่เป็นประเพณีของกษัตริย์หรือ” พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า ทรงปลดประเพณีกษัตริย์ออกจนหมดสิ้นแล้วและทรงตั้งอยู่ใน “ประเพณีของตถาคต” เมื่อทรงอยู่ในภาวะสมณเพศ วัตรอันควรปฏิบัติ คือ การบิณฑบาต พระพุทธรบิดาเมื่อทรงสดับพระธรรมโอวาทได้บรรลุพระโสดาปัตติผล และได้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จไปเสวยภัตตาหาร ณ พระราชนิเวศน์ พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกโดยพร้อมเพรียงกัน °

° Ibid. หน้า ๒๘

ปางที่ ๓๓ ปางรับผลมะม่วง

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานุ ในฝ่าพระหัตถ์มีผลมะม่วง

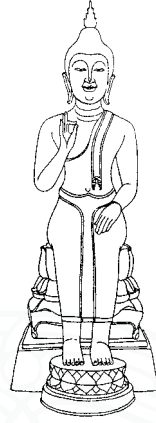
พระพุทธรูปปางรับผลมะม่วง มีกล่าวถึงในพุทธประวัติต่างกันเป็น ๒ เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกจากเมืองราชคฤห์ไปยังเมืองสาวัตถี ในเวลา รุ่งเช้าเสด็จใกล้ประตูเมือง ผู้รักษาพระราชอุทยานแห่งกษัตริย์เมืองสาวัตถี คือ คณทะ ได้ถวายมะม่วงสุกผลหนึ่งแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทอดพระเนตรพระอานนท์ พระอานนท์จึงนำบาตรวางเหนือพระหัตถ์ และเปลื้องจีวรปูลาดถวายเป็นพุทธอาสน์ พระอานนท์ทรงคั้นเนื้อมะม่วงเป็นน้ำอัมพพาน^๑ ถวายพระพุทธองค์เสวยอัมพพานนั้น

และตรัสให้นายคณทะนำเมล็ดมะม่วงไปปลูก

อีกเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวถึงว่า เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกรุงสาวัตถี กลุ่มเดียวยธิ์ประกาศว่าจะกระทำปาฏิหาริย์ ช่มพุทธบารมี พระพุทธองค์จึงตรัสจะแสดงพระพุทธปาฏิหาริย์ปราบเหล่าเดียวยธิ์ที่ได้ต้นมะม่วง เหล่าเดียวยธิ์จึงพากัน ถอนต้นมะม่วงเสียสิ้น เพื่อมิให้พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ตามที่มีพุทธดำรัสไว้ ครั้นเมื่อผู้รักษาพระราชอุทยาน แห่งกษัตริย์กรุงสาวัตถีนำผลมะม่วงมาถวายพระพุทธองค์ หลังจากเสวยน้ำคั้นจากผลมะม่วงแล้ว พระพุทธองค์ โปรดให้นำเมล็ดมะม่วงนั้นไปปลูก เกิดปาฏิหาริย์ต้นมะม่วงโตขึ้นทันทีอย่างรวดเร็ว เพื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำ ยมกปาฏิหาริย์ปราบเหล่าเดียวยธิ์^๒

^๑ อัมพพาน หมายถึง น้ำคั้นจากผลมะม่วง

^๒ พืทุร มลิวลย์ และไสว มาลาทอง . Op.,cit. หน้า ๑๖๓

ปางที่ ๓๔ ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์

พระอิริยาบถประทับนั่งห้อยพระบาทบนบัลลังก์ พระบาททั้งสองมีฐานบัวรองรับ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ในมุทราแสดงธรรม

พระพุทธรูปปางแสดงยมกปาฏิหาริย์ มีกล่าวถึงในพุทธประวัติต่างกันเป็น ๒ เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์เมื่อนายคันทนะนำเมล็ดมะม่วงไปปลูกตามพุทธดำรัสใกล้ประตูกรุงสาวัตถี มะม่วงนั้นเจริญงอกงาม เมื่อออกผล ผลมะม่วงนั้นมีรสชาติดีเป็นที่ต้องใจผู้ลิ้มลอง พวกเดียรถีย์จึงพากันมาโค่นต้นมะม่วงนี้ ราวเวลาหกเทพบตรจึงบันดาลให้มหาวาดพายุพัดทำลายมณฑลของเดียรถีย์ ครั้นเวลาบ่าย พระพุทธองค์จึงทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์

อีกเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวถึงพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์บนต้นมะม่วงที่ได้ทรงปลูกในกรุงสาวัตถี เพื่อปราบเหล่าเดียรถีย์ โดยทรงลำแดงฤทธิ์เนรมิตพระองค์ในพระอิริยาบถนั่ง นอน ยืน เดิน ปรากฏเป็นคู่ รวมทั้งมีเปลวเพลิงและกระแสน้ำพุ่งออกจากทุกส่วนของพระวรกายพร้อมกันโดยที่สายน้ำไม่ดับเปลวเพลิง °

° Ibid. หน้า ๑๗๒

ปางที่ ๓๕ ปางโปรดพุทธมารดา

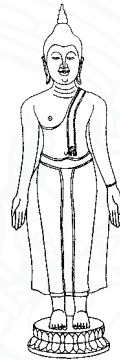
พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวา ยกขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ในมูทราแสดงธรรม

หลังจากพระพุทธองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบเหล่าเดียรถีย์แล้ว เสด็จสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทศนาอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาเช่นเดียวกับพระอดีตพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงปฏิบัติ

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีฉลู^๑

^๑ พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๑๔๗

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางที่ ๓๖ ปางเปิดโลก

ปางเปิดโลก มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

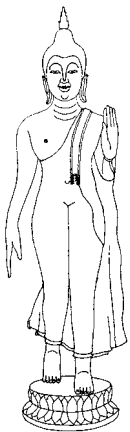
ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรทั้งสองทอดยาวกางออกไปข้างพระวรกาย นิ้วพระหัตถ์กางเล็กน้อย แสดงมุทราทรงเปิด

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรทั้งสองทอดยาวข้างพระวรกาย หงายฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองออกข้างหน้าแสดงพระอิริยาบถอันหมายถึงเปิดโลก

เมื่อพระพุทธองค์จะเสด็จจากดาวดึงส์ หลังจากเสด็จโปรดพระพุทธมารดาแล้ว ทรงแสดงปาฏิหาริย์เปิดโลกทำให้ชาวโลกมนุษย์ สวรรค์ และนรก ต่างเห็นกันโดยตลอด

ปางที่ ๓๗ ปางลีลา

พระอิริยาบถก้าวพระบาทดำเนิน ยกสันพระบาทขวา พระกรขวาอยู่ในท่าไกว พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอุระป้องไปเบื้องหน้า

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น พระอินทร์เนรมิตบันไดสามบันไดเพื่อทรงดำเนิน ได้แก่ บันไดทองข้างซ้ายสำหรับพระอินทร์ บันไดแก้วซึ่งอยู่ตรงกลางสำหรับพุทธดำเนิน และบันไดเงินข้างขวาสำหรับพระพรหม

นอกจากหมายถึงเหตุการณ์เมื่อพระพุทธองค์เสด็จจากดาวดึงส์แล้ว พระพุทธรูปปางลีลา อาจเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตอนอื่นๆ เช่น พระพุทธองค์เสด็จจาริกสั่งสอนเผยแผร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปปางลีลาเป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๑๑^๑

^๑ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๐

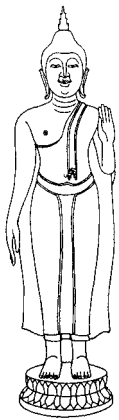
ปางที่ ๓๘ ปางเสด็จจากดาวดึงส์

พระอิริยาบถประทับยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นเสมอ
พระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ทั้งสองเป็นมุทราแสดงธรรม

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น
ทรงจีบนิ้วพระหัตถ์เป็นมุทราแสดงธรรม

พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์เป็นพระพุทธรูป
ประจำเดือน ๑๑ °

° Ibid.

ปางที่ ๓๙ ปางห้ามพระแก่นจันทน์

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรขวาทอดยาว
ข้างพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งฝ่า
พระหัตถ์แสดงมูทราห้าม

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จโปรดพระพุทธรูปมารดา
ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเวลา ๓ เดือนนั้น พระเจ้ากรุง
ลาวัตถิและชาวเมืองต่างรำลึกถึงพระพุทธองค์ จึงโปรดให้
ช่างสลักรูปพระพุทธองค์ด้วยไม้แก่นจันทน์ประดิษฐานบน
พระแท่นที่พระพุทธองค์ทรงเคยประทับ เพื่อทรงสักการ
บูชา ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับลงมาถึงที่ประทับ
พระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์นั้นจึงลุกขึ้นถวายเป็นขม และ
ลีลาลงจากที่ประทับ พระพุทธองค์จึงยกพระหัตถ์ห้าม
พระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์จึงลีลาขึ้นประทับพระแท่น
ตามเดิม

ปางที่ ๔๐ ปางสมาธิเพชร

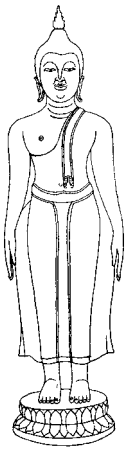

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิเพชร หงายฝ่าพระบาททั้งสองข้าง ฝ่าพระหัตถ์วางหงายซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกโปรดสัตว์ในเวลาเช้า เสรยแล้วทรงพักกลางวัน ทรงดำรงพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร

พระพุทธรูปปางนี้เป็นพระพุทธรูปประจำวันพฤหัสบดี และเป็นพระพุทธรูปของผู้ที่พระเกตุเสวยอายุ^๑ นอกจากนี้ยังเป็นปางหนึ่งที่นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปประธานในพุทธสถาน

^๑ ศาสตราจารย์ ไชยศรี ศรีอรุณ. Loc.,cit.

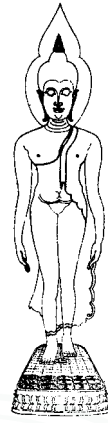
ปางที่ ๔๑ ปางประทับยืน *

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรสองข้างทอดยาวแนบ
พระวรกาย

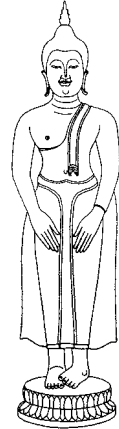
เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกจากคันธกุฎีด้วยกิจนิมนต์เสวย
หรือเสด็จออกไปรดสัตว์จะเสด็จออกประทับยืน ณ บริเวณหน้ามุข
คันธกุฎีก่อน เป็นพุทธจริยวัตร

พระอิริยาบถยืนนี้อาจเป็นท่าประทับยืนสมาธิ หรือธยานะที่มี
กล่าวถึงในคัมภีร์ของศาสนาเซน เรียกว่า กายโตสระคะ อันหมายถึง
ทำยืน สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะบำเพ็ญธยานะไว้ คือ ทำร่างกายทั้งลื่น
ให้ตั้งตรงและเว้นโทษ ๓๒ ประการ

* พระพิมพ์ลธรรม (ขอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๑๙๔ เรียกพระพุทธรูปปางนี้ว่า ปางเมตตาการุญ

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางที่ ๔๒ ปางประดิษฐานรอยพระบาท

ปางประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทมีการกระทำเป็น
เป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืน ทรงกตปลาย
พระบาท พระหัตถ์ทั้งสองแนบพระวรกาย

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืน พระบาทซ้าย
เหยียบบนหลังพระบาทขวาเป็นพระอิริยาบถครอยพระบาท
พระหัตถ์ทั้งสองแนบที่หน้าพระเพลา ตั้งพระทัยประดิษฐาน
รอยพระบาทให้ปรากฏชัด

พระพุทธรูปปางประดิษฐานรอยพระบาท ปรากฏ
กล่าวถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติต่างกัน ๒ เหตุการณ์
เหตุการณ์หนึ่งกล่าวถึง เมื่อพระพุทธองค์ประทับในป่า
กิงสกวัน (ป่าไม้สีเสียด) แคว้นภัคคะ พระพุทธองค์พร้อมด้วย
พระสงฆ์สาวก ๕๐๐ องค์ ในครั้งนั้น พระยานาค ชื่อ *สุมน* พร้อม
ด้วยบริวารนาคถือต้นจําปาที่กั้นเบื้องบนพระพุทธองค์เป็นที่
บังแดด เมื่อพระพุทธองค์เสด็จจากวิหารเชตวันไปสู่ประเทศ
กัลยาณีนีในลังกาทวีป ทรงอนุเคราะห์พระยานาค ชื่อ *มณโฑกชิกะ*
ซึ่งได้นิมนต์พระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกฉันอาหารทิพย์
เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาการถวายอาหารนั้นแล้ว
ทรงประทับรอยพระบาทไว้บนยอดเขาสุมนภูฏ ในลังกาทวีป

ส่วนอีกเหตุการณ์ กล่าวถึงพระพุทธองค์ขณะประทับ ณ โขลิตาราม กรุงโกสัมพี พราหมณ์สองสามีภรรยา ชื่อ *มาคันทิยะ* มีบุตรสาวรูปงามคนหนึ่ง พราหมณ์มาคันทิยะได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ประสงค์จะยกบุตรสาวถวาย ขอให้ทรงรื้อ พระพุทธองค์มิได้ตรัสอย่างไร พราหมณ์จึงแจ้งให้ภรรยาทราบและบังคับให้บุตรสาวแต่งกายมาเข้าเฝ้า เมื่อพราหมณ์ไปแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาและทรงอธิษฐานให้รอยพระบาทประดิษฐานอยู่เพื่อให้พราหมณ์นั้นได้เห็น ก่อนเสด็จไปประทับในที่ไกลจากนั้น เมื่อสองสามีภรรยา กลับมายังบริเวณที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดจนทั้งสองบรรลุมรรค

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๑๐

° สุชีพ ปุญญานุภาพ (จัดทำ). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน** (พิมพ์ครั้งที่ ๖) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕) หน้า ๖๐๙

ปางที่ ๔๓ ปางคันธารราชู

ลักษณะที่ ๑

ปางคันธารราชู มีการกระทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราภักดิ์ พระหัตถ์ซ้ายหยาย แสดงมุทรารับน้ำ พระพุทธรูปปางนี้เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบในพระราชพิธีพิชมงคล

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืนทรงผ้าอุทกสาฎก^๑ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นแสดงมุทราภักดิ์ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอบั้นพระองค์ในพระอิริยาบถรองรับน้ำฝน พระพุทธรูปปางนี้เป็นพุทธลักษณะที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อเนื่องถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเลียนแบบพุทธศิลปะแบบตะวันตกมีลักษณะสมจริง เรียกอีกอย่างว่า พระพุทธรูปปางขอฝน^๒

^๑ อุทกสาฎก หมายถึง ผ้าอาบน้ำ :- รองศาสตราจารย์ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ (พิมพ์ครั้งที่ ๓) (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๑) หน้า ๖๑๓

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.cit. หน้า ๓๒

ลักษณะที่ ๒

เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ เขตวัน กรุงสาวัตถินั้น เกิดฝนแล้ง ประชาชนได้รับความลำบาก แม้สระโบกขรณีที่ใช้สำหรับพุทธบริโภคน้ำก็เหือดแห้ง พระพุทธองค์จึงประทับยืนที่ขอบสระ ยกพระหัตถ์ขวา กวักเรียกฝน พระหัตถ์ซ้ายหงายเพื่อรองน้ำฝน ด้วยพุทธานุภาพ ฝนจึงตกลงมาบรรเทาความเดือดร้อนได้

พระพุทธรูปปางนี้เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๕ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเกิดคติความเชื่อว่าพระพุทธรูปนี้เป็นพระพุทธรูปประจำวันอังคาร ^๑

^๑ Ibid.

ปางที่ ๔๔ ปางขอฝน

พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ขวายกขึ้นแสดง
มุทราภักดิ์ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอบั้นพระองค์ในพระ
อิริยาบถรองรับน้ำฝน

พระพุทธรูปปางนี้ สร้างขึ้นตามเหตุการณ์ใน
พุทธประวัติเช่นเดียวกับพระพุทธรูปปางคันธารราฐที่กล่าว
มาแล้ว โดยเป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๕ และพระพุทธรูป
ประจำวันอังคาร

ปางที่ ๔๕ ปางสรนน้ำฝน

พระอิริยาบถประทับยืนทรงผ้าวัสสิกสาฎกพาดเหนือพระอังสาซ้าย พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นลูบพระอุระแสดงมูทราสรนน้ำ พระพุทธรูปปางนี้สร้างขึ้นเพื่อประกอบในพระราชพิธีพิชฆมงคล

เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ เขตวัน กรุงสาวัตถี เกิดฝนแล้งประชาชนได้รับความเดือดร้อนจึงปรารภนาจะให้ฝนตก ได้ทูลเชิญเสด็จพระพุทธองค์ออกสู่ที่แจ้ง เพื่อฝนอาจตกได้ด้วยพุทธานุภาพพระพุทธองค์จึงทรงอนุวัตตามความประสงค์ ทรงวัสสิกสาฎก^๑ แล้วเสด็จออกไปประทับกลางแจ้ง ด้วยพุทธานุภาพฝนจึงตกลงมาเป็นอันมากและพระพุทธองค์ได้สรนน้ำฝน ณ เขตวันนั้น

^๑ วัสสิกสาฎก หมายถึง ผ้าอาบน้ำฝน

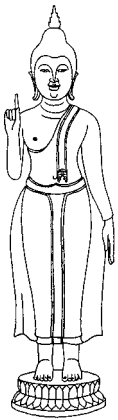

ปางที่ ๔๖ ปางชื้อสุภ

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอบั้นพระองค์ ชี้พระดัชนีแสดงมุทราชื้อสุภ

ณ กรุงราชคฤห์มีหญิงนครโสเภณีรูปงาม ชื่อ สิริมา เป็นน้องสาวของหมอชิวโกมารภัจจ์ นางได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และได้สดับธรรมะ ทำให้นางเลิกยั้งชีพด้วยการเป็นหญิงนครโสเภณี ฝึกไฟในบุญกุศล ครั้นต่อมาเมื่อนางป่วยและสิ้นชีพ พระพุทธองค์โปรดให้ปล่อยศพนั้นไว้ ๓ วันก่อนเผา เพื่อให้หมู่ชนตระหนักถึงความไม่ยั่งยืนแห่งสังขารของสรรพสัตว์ทั้งหมด

^๑Ibid. หน้า ๕๐

ปางที่ ๔๗ ปางชี้มาร

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระกรขวายกขึ้น ชี้พระดัดชนีขึ้นเบื้องบนแสดงมุทราชี้มาร

เมื่อพระอรหันต์ ชื่อ พระโคธิกะ ปรีนิพพานลง พระพุทธรองค์ พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกเสด็จไปเยี่ยม ขณะนั้นมารคิดว่า วิญญาณของพระโคธิกะเพิ่งออกจากร่าง จึงเหาะขึ้นไปแสวงหาวิญญาณตามก้อนเมฆ พระพุทธรองค์จึงยกพระหัตถ์ชี้ขึ้นไปพร้อมกับตรัสแก่เหล่าพระสงฆ์ว่า มารใจลามกกำลังแสวงหาวิญญาณพระโคธิกะ และทรงอธิบายต่อไปว่า หาได้มีวิญญาณของพระโคธิกะอยู่ในนั้นไม่ เพราะพระโคธิกะได้ปรีนิพพานไปแล้ว °

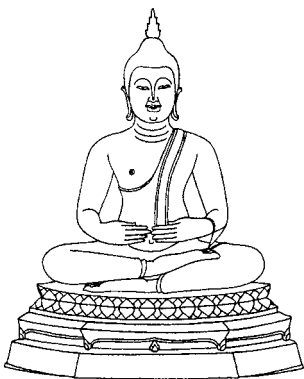
พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือนยี่ (เดือน ๒)

° พระพิมพ์ลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op..cit. หน้า ๑๙๓

ปางที่ ๔๘ ปางปฐมบัญญัติ

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้น หันฝ่าพระหัตถ์เข้า ปลายพระหัตถ์ทั้งสองข้างเกือบจรดกัน เป็นพระอิริยาบถบัญญัติพระวินัย เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนนาน

ในพรรษาที่ ๑๒ หลังจากที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ ได้เสด็จมาจำพรรษาอยู่ที่ป่าจิมุตตพิกุล (ต้นสะเดา) อันเป็นรุกขพิมานของนพเรขย์กษัตริย์ ไกลันครเวรัญชา ซึ่งเวรัญชาพราหมณ์ กราบทูลอาราธนาไว้ ณ สถานที่นั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นครั้งแรก พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีวอก °

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op..cit. หน้า ๓๓

ปางที่ ๔๙ ปางขับพระวักกलि

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระนาภี หันฝ่าพระหัตถ์เข้าใน แสดงมูทราโบกพระหัตถ์ไล่

พระวักกलि เดิมเป็นพราหมณ์อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี มีจิตเลื่อมใสในพระรูปโฉมของพระพุทธองค์ จึงมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อขอบรรพชาและเฝ้าติดตามดูพระพุทธองค์อย่างไม่มีเวลาหยุดหย่อน พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ไม่เป็นวิธีอันถูกต้อง จึงโปรดฯ ให้พระวักกलिมาเฝ้าทรงแสดงธรรมชี้ให้เห็นว่า ร่างกายเป็นของไม่ยั่งยืน ไม่ควรลุ่มหลง ธรรมต่างหากที่ยั่งยืน ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นพระองค์ หลังจากนั้นตรัสให้พระวักกलिออกไปจากที่เฝ้า

อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระวักกलिจนบรรลุพระอรหัตต์ในเวลาต่อมา

ปางที่ ๕๐ ปางสนเข็ม

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายแสดงมูทราทรงจับเข็ม พระหัตถ์ขวาแสดงมูทราทรงจับเส้นด้ายสนเข็ม

ครั้งที่พระพุทธองค์ประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ ในแคว้นมคธ พระพุทธองค์ทรงช่วยพระอนนรุฑ พระเถระองค์หนึ่งเย็บจีวร การเย็บจีวรครั้งนั้นเป็นงานใหญ่เนื่องจากพระอนนรุฑได้ผ้าบังสกุลมา^๑ การที่พระพุทธองค์และเหล่าภิกษุร่วมกันเย็บจีวรจากผ้าบังสกุลในครั้งนั้น เป็นเหตุอันเกี่ยวเนื่องมาเป็นการทอดผ้าป่าในปัจจุบัน^๒

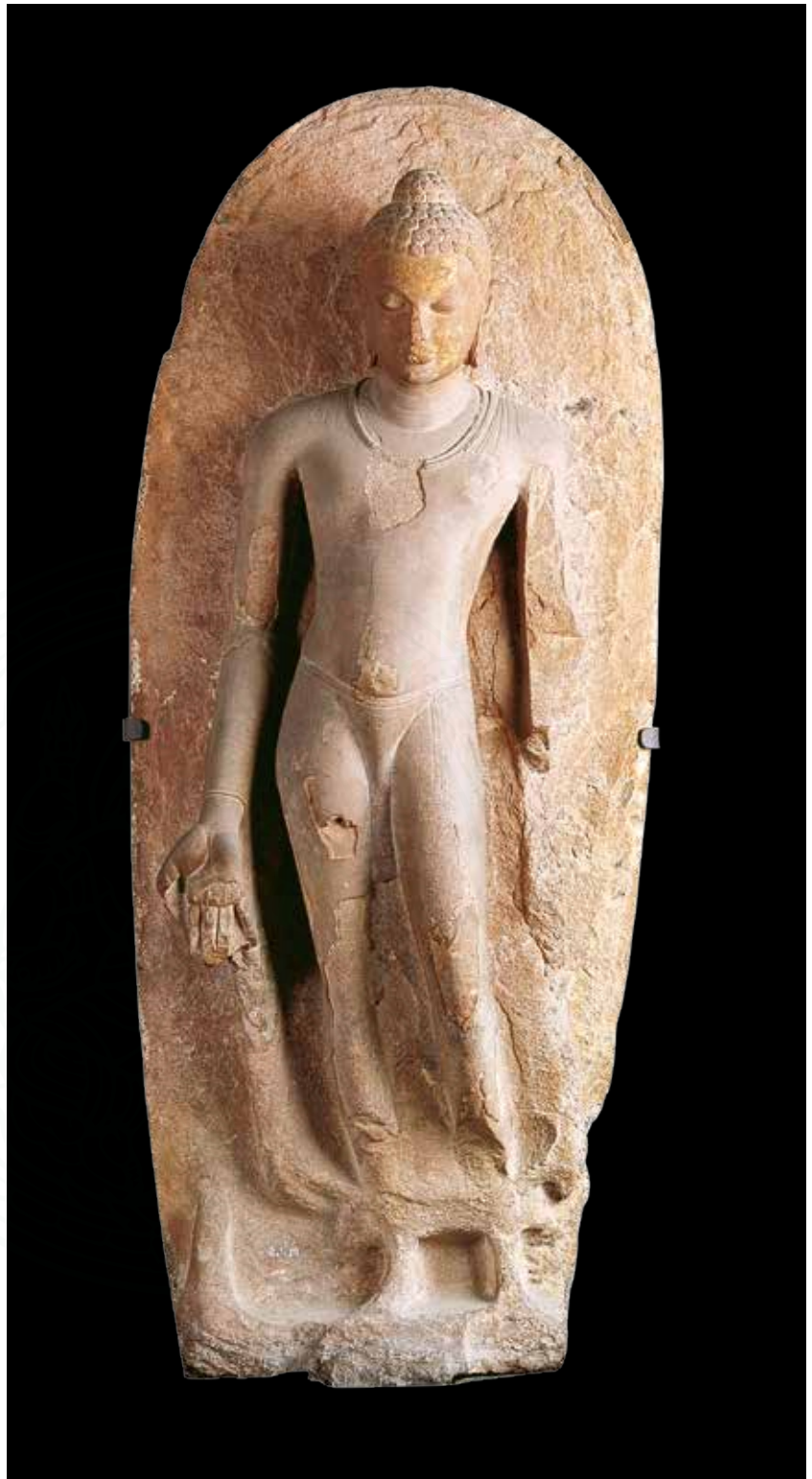
นอกจากนี้ พระพุทธรูปปางสนเข็ม อาจแสดงถึงพุทธจริยวัตรที่พระพุทธองค์ทรงเตรียมเครื่องบริวาร อันประกอบด้วย จีวร ลังฆาฏิ สบง ฯลฯ^๓

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีมะเมีย

^๑ ผ้าบังสกุล หมายถึง ผ้าที่ผู้คนทิ้งแล้ว เช่น จากกองขยะ ตามลุ่มทุมทุมไม้ ตามราวป่า ผ้าห่อศพ เป็นต้น :- Ibid. หน้า ๓๔

^๒ พืทฺธ มลิวัดลยั และไสว มาลาทอง. Op.,cit. หน้า ๒๓๔

^๓ สมพร อยู่โพธิ์. พระพุทธรูปปางต่างๆ (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๑๔) หน้า ๑๑๕

ปางที่ ๕๑ ปางประทานพร

ลักษณะที่ ๑

ปางประทานพรมีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ
ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืน ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้น ทงายฝ่าพระหัตถ์
ออกไปข้างหน้า หรือทรงถือชามยลิวร พระหัตถ์ขวาทอดยาว ทงายฝ่าพระหัตถ์ออกไป
ข้างหน้าแสดงมูทราประทานพร

ลักษณะที่ ๒

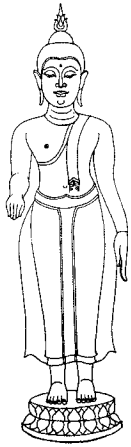
ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับนั่ง พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานุแสดงมุทราประทานพร^๑

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ประทับ ณ เขตวัน ทรงประทานพรให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ และพระอานนท์เข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาได้ตลอดเวลา และให้นางวิสาขาถวายเครื่องอุปโภคบริโภคแก่พระสงฆ์ได้

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีมะแม^๒

^๑ Ibid. หน้า ๑๐๕ และศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๘

^๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Ibid.

ปางที่ ๕๒ ปางโปรดช้างนาฬาคีรี

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นระดับบั้นพระองค์ ฝ่าพระหัตถ์คว่ำ ยื่นออกมา ข้างหน้า แสดงมุทราลูปตะพองช้าง

พระเทวทัตต์ประสงค์ร้ายต่อพระพุทธองค์ ครึ่งหนึ่งได้ปล่อย ช้าง ชื่อ นาฬาคีรี เพื่อทำร้ายพระพุทธองค์ แต่ทรงปราบช้างนั้นได้ ด้วยพุทธบารมี

ปางที่ ๕๓ ปางทรมานพระยามหาชมพู (ปางโปรดพระยาชมพูบดี)

ลักษณะที่ ๑

ปางทรมานพระยามหาชมพู หรือปางโปรดพระยาชมพูบดี มีการทำเป็น
ประติมากรรมรูปเคารพ ๓ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงาย
บนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ แสดงภูมิสถาพรศมฺมุตธา (ปางมารวิชัย)
ทรงเครื่องราชาภรณ์

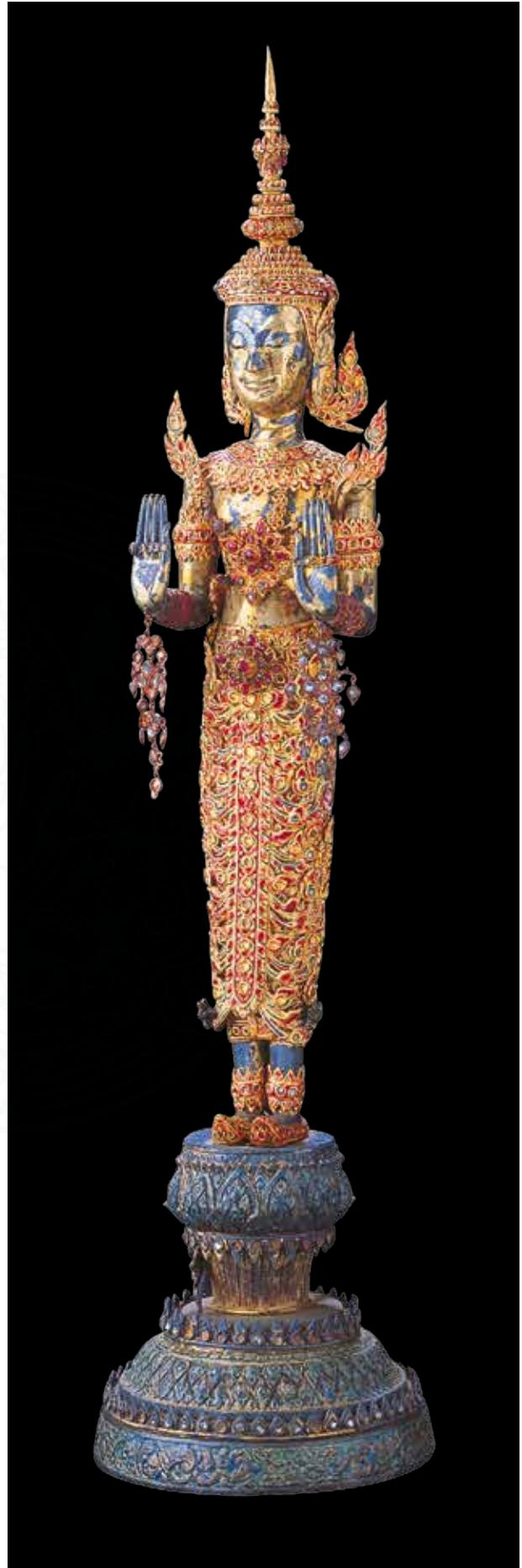
ลักษณะที่ ๒

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรทั้งสองยกขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้า แสดงมูทราห้าม ทรงเครื่องราชาภรณ์

ลักษณะที่ ๓ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้าแสดงมูทราห้าม ทรงเครื่องราชาภรณ์ °

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ประทับ ณ เวศวนาราม ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารทรงสร้างอุทิศถวาย พระยามหาชมพู (พระยามหุพต) กษัตริย์ทรงบุญญาธิการ และฤทธานุภาพ แห่งปัญจาลนครทรงคุกคามรุกรานดินแดนในปกครองของพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงทรงยึดพระพุทธองค์เป็นที่พึ่ง พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพุทธบารมีว่า พระยามหาชมพูจะได้สำเร็จในพุทธศาสนา จึงทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระราชอิริยาบถ ทรงเครื่องราชาภรณ์ แล้วตรัสสั่งให้พระอินทร์แปลงเป็นทูตไปเชิญพระยามหาชมพูละมัจฉาทิฏฐิชอบบรรพชา^๒

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีกุน

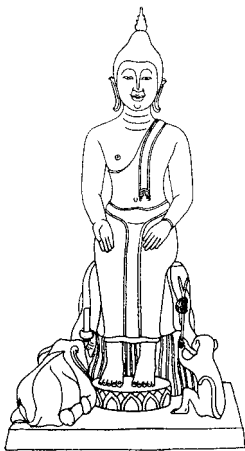

° สมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๒๑

๒ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๕

ปางที่ ๕๔ ปางป่าเลไลยก์

พระอิริยาบถประทับนั่งบนโขดหิน ห้อยพระบาททั้งสองบนฐานบัว พระหัตถ์ขวา วางหงายบนพระชานุ แสดงมูทราทรงรับของถวาย พระหัตถ์ซ้ายคว่ำวางบนพระชานุ มีช้างปาลีไลยก์หมอบที่พื้นข้างขวา ชูวงงยึดคนโทน้ำ และลิงถือรวงผึ้งอยู่ข้างซ้าย

ในพรรษาที่ ๑๐ เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ โขลิตาราม เมืองโกสัมพีนคร ในครั้งนั้น พระสงฆ์สาวกไม่สามัคคีปรองดองกัน ประพฤตินอกพระโอวาท ด้วยอำนาจมานะทิฎฐิ พระพุทธองค์จึงเสด็จจาริกแต่พระองค์เดียวไปยังป่าปาลีไลยกะ ทรงอาศัยพระยาช้าง ปาลีไลยก์ ทำวัตรปฏิบัติถวายพระพุทธองค์ด้วยความเคารพ ส่วนวานรเมื่อเห็นจึงบังเกิด กุศลจิต ครั้นพบรวงผึ้งจึงนำมาถวายพระพุทธองค์^๑

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันพุธ และเป็นพระบูชาของผู้ที่ พระราหูเสวยอายุ

^๑ สมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๒๑

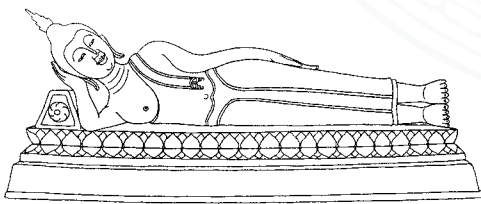
ปางที่ ๕๕ ปางห้ามญาติ

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้าง พระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ ยื่นออกไปข้างหน้าแสดงมุทราห้าม

ในพรรษาที่ ๑๕ พระพุทธองค์เสด็จไปประทับ ณ นิโครธาราม ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ ครั้งนั้น กษัตริย์วงศ์ศากยะ พระญาติฝ่ายพระบิดาในกรุงกบิลพัสดุ์กับ กษัตริย์วงศ์โคลิยะ พระญาติฝ่ายพระมารดาในกรุงเทพทระ มีความขัดแย้งบาดหมางกัน เหตุด้วยฝนแล้ง แยกน้ำเพื่อ ใช้อุปโภคบริโภคในแต่ละเมือง พระพุทธองค์ทรงทราบด้วย ญาณวิเศษ จึงเสด็จไปเพื่อระงับเหตุบาดหมางดังกล่าว ทรง มีพุทธวาจาตรัสถามและแสดงธรรมแก่พระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย เมื่อพระประยูรญาติสดับพระธรรมที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงจึงเลิกทิฐิमानะยุติความขัดแย้งกัน

ปางที่ ๕๖ ปางโปรดอสุรินทราหู

พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา) พระกรซ้าย
ทอดยาวแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาประคองพระเศียรตั้งขึ้น
ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ เวฬุวันมหาวิหาร
ใกล้กรุงราชคฤห์ บังเกิดจันทรปราศรัยคราวหนึ่ง และสุริยปราศรัย

คราวหนึ่ง ด้วยฤทธิ์ของอสุรินทราหู อุปราชของท้าวมเวปจิตติสุรบดินทร์ ผู้ครองอสุรพิภพ ซึ่งคุกคามจับพระจันทร์
(จันทรปราศรัย) และพระอาทิตย์ (สุริยปราศรัย) ซึ่งพระพุทธองค์ต้องตรัสพระคาถาโปรดอสุรินทราหู อสุรินทราหูจึงยอม
ปล่อยพระจันทร์และพระอาทิตย์^๑

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำวันอังคาร

^๑ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๖ :- พิชุร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. Op.,cit. หน้า ๒๖๓ กล่าวถึงพระพุทธองค์ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์
ให้ปรากฏแก่อสุรินทราหู จนกระทั่งอสุรินทราหูลดมานะทิฏฐิ กลับมีใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ลักษณะที่ ๑

ปางที่ ๕๗ ปางโปรดสัตว์ (ปางโปรดอหวกยักษ์)

ปางโปรดสัตว์ (ปางโปรดอหวกยักษ์) มีการทำ
เป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืนยกพระหัตถ์
ขวาจับนิ้วพระหัตถ์เป็นวงกลม แสดงวิตรรกมูทรา (ปาง
แสดงธรรม) พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นหันฝ่าพระหัตถ์ออกมา
ข้างหน้า บางครั้งมีฉิวรในอุ้งพระหัตถ์

ลักษณะที่ ๒

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระชานู พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์แสดงวितตรกมุทรา (ปางแสดงธรรม)

อาฬวกยักษ์ได้รับพรจากพระอิศวรให้จับคนและสัตว์ที่พลัดเข้ามาได้ร่มไทรอันเป็นถิ่นพำนักได้ ครั้งหนึ่งอาฬวกยักษ์จับพระเจ้าอาฬวีซึ่งทรงล่ากวางและพลัดหลงเข้าไปในถิ่นของอาฬวกยักษ์ พระเจ้าอาฬวีทรงขอชีวิตโดยแลกกับการส่งคนมาให้อาฬวกยักษ์กินวันละคน อาฬวกยักษ์จึงยอมปล่อยพระองค์ไป พระเจ้าอาฬวีทรงส่งคนให้อาฬวกยักษ์กินจนกระทั่งหมดเมือง ถึงคราวที่ต้องส่งพระราชโอรสไปเป็นอาหารของ

อาฬวกยักษ์ พระพุทธองค์ทรงทราบความจึงเสด็จโปรดอาฬวกยักษ์ ทรงแสดงธรรมในเรื่องศรัทธา สัจจะ ความเพียร ปัญญา ฯลฯ จนกระทั่งอาฬวกยักษ์ยอมจำนน บรรลุถึงพระธรรมเกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปปางนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกว่า *ปางโปรดสัตว์* เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีชวด °

° Ibid. หน้า ๓๖-๓๗ และสมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๐๗

ปางที่ ๕๘ ปางโปรดองคุลิมาลโจร

พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้าง พระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเลื่อมพระอุระ ฝ่าพระหัตถ์ หันเข้า

อหิงสกะกุมารตามฆ่าผู้คนในแคว้นโกศล และตัด เอนี้วमार้อยเป็นมัลลยคล้อยคอง จึงได้รับการขนานนาม ว่า องคุลิมาล ในครั้งนั้น พระพุทธองค์ประทับ ณ เขตวัน เสด็จออกบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี องคุลิมาลไล่ตามพระ พุทธองค์ด้วยประสงค์พระชนม์ชีพ แต่ด้วยพุทธบารมีทำให้อองคุลิมาลไม่สามารถเข้าทำร้ายพระพุทธองค์ได้ จึงบอกให้ พระพุทธองค์หยุดรอ พระพุทธองค์มีดำรัสตอบว่า “เราหยุดแล้ว ท่านจงหยุดสิ องคุลิมาล” องคุลิมาลถามทูลว่า “ทรงดำเนินไป เหตุไฉนจึงตรัสว่าหยุดแล้ว” ตรัสตอบว่า “เราหยุดมาแล้วตัวตัดชีวิต จึงชื่อว่าได้หยุด ส่วนท่านได้ชื่อว่า ยังไม่หยุด” องคุลิมาลได้คิดบังเกิดจิตเลื่อมใส กราบทูลขอ บรพรรพชา พระพุทธองค์จึงประทานเอหิภิกขุอุปสมบทให้

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปี นักฆัตร ปีมะโรง

๑ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๗

ปางที่ ๕๙ ปางประทานอภัย

ลักษณะที่ ๑

ปางประทานอภัยมีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๓ ลักษณะ
ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นเสมอ
พระอุระ ฝ่าพระหัตถ์หันออก

ลักษณะที่ ๒

ลักษณะที่ ๓

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืน ยกพระหัตถ์ ทั้งสองหันฝ่าพระหัตถ์ไปข้างหน้าเสมอพระอุระ

ลักษณะที่ ๓ พระอิริยาบถประทับยืน ยกพระหัตถ์ ข้างซ้ายหรือข้างขวา หันฝ่าพระหัตถ์ออกไปข้างหน้า พระกร อีกข้างหนึ่งทอดยาวแนบพระวรกาย

พระเจ้าอชาตศัตรู มีพระนิสสัยพาล ด้วยทรงได้รับการ เลี้ยงดูอย่างตามพระทัยนับแต่เมื่อทรงพระเยาว์ ทรงคบคิด กับพระอาจารย์ คือ เทวทัตต์ กระทำปีติฆาต ครั้นต่อมาทรง สำนึกผิด เมื่อทรงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ตามคำกราบทูลแนะนำ ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ทูลเล่าเรื่องความทุกข์ที่อยู่ในพระทัย และขอประทานอภัยโทษ พระพุทธองค์ทรงรับทราบความ ผิดดั่งกล่าวและตรัสว่า การที่บุคคลเห็นผิด ยอมรับผิด แล้ว สารภาพตามความเป็นจริงเป็นความชอบในพระธรรมวินัย ของพระอริยเจ้า

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๑๒^๑

^๑ Ibid.

ปางที่ ๖๐ ปางโปรดพกาพรหม

พระอิริยาบถประทับยืนบนเศียรพกาพรหม ซึ่งประทับอยู่บนหลังพระโค

พระพุทธรูปปางโปรดพกาพรหม ปรากฏกล่าวถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติต่างกัน

๒ เหตุการณ์ เหตุการณ์หนึ่ง กล่าวถึงเมื่อครั้งที่พระองค์ประทับ ณ ป่าสุทวัน ทรงทราบว่า พกาพรหมมีดำริในทางที่ผิด ไม่เชื่อว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจแห่งกรรม สมควรจักได้เรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอน พระพุทธองค์จึงสำแดงปาฏิหาริย์เสด็จขึ้นไปยังที่ประทับของ พกาพรหม ณ พรหมโลก ตรัสสอนพกาพรหมถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง แต่พกาพรหมหาได้เชื่อในพระพุทธองค์ ยังคงเชื่อในบุญญาริการแห่งตน กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ซ่อนกาย

พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพุทธญาณ จึงทรงสำแดงปาฏิหาริย์อันตรธานพระกายเสด็จขึ้นดำเนินจงกรมบนเศียรของ พกาพรหมโดยที่พกาพรหมไม่เห็นพระพุทธองค์ ในที่สุด พกาพรหมจึงละทิฐิและยอมจำนน พระพุทธองค์จึงเทศนาสั่งสอนพกาพรหมและได้บรรลุพระโสดาปัตติผลในเวลาต่อมา^๑

ส่วนอีกเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวถึงพระมหิศรเทพ (พระอิศวร) ซึ่งมีโคเป็นพาหนะ ทำประลองฤทธิ์กับพระพุทธองค์ ด้วยการสำแดงอิทธิฤทธิ์ซ่อนกาย แต่พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพุทธญาณว่าพระมหิศรเทพอยู่ที่ใด ครั้นพระพุทธองค์ทรงสำแดงปาฏิหาริย์ซ่อนกาย พระมหิศรเทพตามหาพระพุทธองค์ทั่วทุกจักรวาลไม่พบ จึงยอมจำนนแก่พระพุทธองค์ ด้วยการกระทำสักการะแก่พระพุทธองค์ ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพาน พระมหิศรเทพได้เนรมิตพระพุทธรูปขึ้นมา ยกขึ้นเทินเหนือเศียรอัญเชิญไปประดิษฐานในพระมหาวិหาร^๒

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีขาล

^๑ พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๒๓๘

^๒ พระยาธรรมปริชา (แก้ว). ไตรภูมิโลกวิดิฉัยกถา ไตรภูมิฉบับหลวง เล่ม ๓ (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๓๐) หน้า ๘ - ๑๔

ปางที่ ๖๑ ปางปลงกรรมฐาน

ปางปลงกรรมฐาน (กัมมัฏฐาน) หรือปางชักผ้าบังสุกุล พระอิริยาบถประทับยืน พระหัตถ์ซ้ายทรงธารพระกร ยืนพระหัตถ์ขวาออกไปข้างหน้าในมุทราชกผ้าบังสุกุล

เมื่อพระพุทธองค์ประทับใกล้หมู่บ้านอุรุเวลากัลลสีในกรุงราชคฤห์ เหล่าชฎิลได้ประลองพระบารมีกับพระพุทธองค์ ครึ่งหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จไปชักผ้าบังสุกุลซึ่งห่อร่างนางปุณณทาลี ขณะนั้นศพอืดพอง มีบุพโพ (น้ำเหลือง น้ำหนอง) ไหลซึม หนอนได้กินร่าง หลังจากทรงชักผ้าบังสุกุลแล้ว ทรงสลัดผ้าให้หนอนทั้งหลายหลุดจากผ้าจึงทรงถือผ้านั้นไปยังที่ประทับ ทรงชำระล้างผ้า ตากจนแห้ง และทรงพับผ้าบังสุกุลนั้น ซึ่งพระอินทร์ได้จัดหาอุปกรณ์ถวายทุกขั้นตอน เหล่าชฎิลได้ทราบเรื่องพระอินทร์มาถวายปรนนิบัติพระพุทธองค์ จึงยำเกรงในพุทธเดชานุภาพ °

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือนอ้าย (เดือน ๑)

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๙

ปางที่ ๖๒ ปางพิจารณาชราธรรม

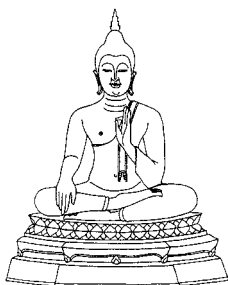
พระอิริยาบถประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายและขวาคำว่าที่พระชานุทั้งสองข้าง

ในพรรษาที่ ๔๕ พระพุทธองค์ประทับ ณ บ้านเวฬุคาม ทรงประชวรหนัก ครั้นหายประชวรทรงแสดงธรรมแก่พระอานนท์ว่า “บัดนี้เราแก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยเสียแล้ว ชนมายุคกาลแห่งเราถึง ๘๐ ปีเข้าแล้วนี้ กายแห่งคฤหคตย่อมเป็นประหนึ่ง เกรียนชำรุดที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ มิใช่สัมภาระเกวียนฉะนั้น” °

° สมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๒๘

ปางที่ ๖๓ ปางสำแดงโอฬาริกนิมิต

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายยกป้องพระอุระ พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ แก่พระอานนท์และตรัสว่าผู้ใดเจริญอิทธิบาท ๔ ผู้นั้นจะมีชีวิตยืนยาวไปชั่วกัลป์หรือกว่านั้น พระพุทธองค์ตรัสความเดียวกันถึง ๓ ครั้งเป็นโอฬาริกนิมิต แต่พระอานนท์หาเฉลียวใจที่จะทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้เจริญพระชนม์ยืนนานต่อไป ครั้นได้สติจึงอาราธนาตามพระประสงค์ พระพุทธองค์ตรัสให้พระอานนท์ออกไปนั่งใต้ร่มไม้ ไม่ไกลจากพระพุทธองค์นัก °

° ศาสตราจารย์ ไชยศรี ศีรอรุณ. Op.,cit. หน้า ๓๙ - ๔๐ และ Ibid. หน้า ๑๓๒

ปางที่ ๖๔ ปางห้ามมาร

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกเสมอพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออกแสดงมูทราห้าม

พระยาวัสวดีมาร ได้มากราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์เสด็จละสังขาร นับตั้งแต่พระพุทธองค์แรกตรัสรู้ แต่ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ไม่ทรงรับอาราธนา เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาประทับ ณ ปาวาลเจดีย์ หลังจากที่ทรงล่ามแดงโอฬาริกนิมิตแล้ว พระอานนท์ได้หลีกไปจากที่เฝ้า พระยามารจึงกราบทูลอาราธนาอีกว่า ปริสสมบัติและพรหมจรรย์ก็สมบูรณ์ดังพุทธประสงค์แล้วทุกประการ ขอให้ปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาโดยตรัสว่า “ดูกรท่าน ท่านอย่าได้ทุกข์โศกเศร้าเลย อีก ๓ เดือน พระพุทธองค์ก็จะปรินิพพาน” °

° ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Ibid. หน้า ๔๐

ปางที่ ๖๕ ปางปลงพระชนม์ (ปางปลงอายุสังขาร)

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำบนพระชานุ พระหัตถ์ขวายกขึ้นทาบพระอุระ

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ทรงเจริญพระชนม์ ๘๐ พรรษา แล้ว แต่พระอานนท์ก็มีได้ทูลอาราธนาให้เจริญพระชนม์ต่อไป ครั้นพระยาวัสวดีมารมากราบทูลขอให้เสด็จปรินิพพาน จึงทรงรับว่าจะเสด็จปรินิพพาน ภายใน ๓ เดือน จากนั้นทรงตั้งสติสัมปชัญญะปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์^๑

^๑ Ibid

ลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๒

ปางที่ ๖๖ ปางนาคาวโลก

ปางนาคาวโลก มีการทำเป็นประติมากรรมรูปเคารพ ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาวางทาบพระโสณิผินพักตร์ไปทางขวา แสดงพระอิริยาบถเหลียวกลับไปทอดพระเนตรเมืองไพศาลี (เวสาลี) เป็นครั้งสุดท้ายอันเป็นพระอิริยาบถที่เป็นเสมือนการเฝ้าตัวกลับไปมองของพระยาช้างที่เรียกว่า “นาคาวโลกนาการ”^๑

ลักษณะที่ ๒ พระอิริยาบถประทับยืน พระกรซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้งเสมอพระอุระ ผินพระพักตร์ทอดพระเนตรเบื้องพระปฤษฎางค์ (ด้านหลัง)^๒

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแห่งพระองค์แก่พระอานนท์แล้ว พระพุทธองค์เสด็จพร้อมสาวก ๕๐๐ องค์ไปยังเมืองไพศาลี (เวสาลี) ประทับ ณ กุฎาคารศาลาปามหาวัน แสดงพระธรรมเทศนาโปรดแก่ชฎริยลิฉฉวีทั้งปวง จากนั้นทรงรับนิมนต์เสด็จไปรับภัตตาหารบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์ในวันรุ่งขึ้น หลังจากทรงรับอาหารบิณฑบาตและทรงทำภัตตกิจแล้ว จึงเสด็จออกจากเมืองไพศาลี ทรงประทับยืนนอกประตูเมือง เยื้องพระวรกายผินพระพักตร์ทอดพระเนตรเมืองตรัสว่า “ตถาคตจะเล็งแลเมืองเวสาลีเป็นปัจฉิมทัศนาการในคราวนี้เป็นที่สุด จะมีได้กลับมาเห็นอีกต่อไป” สถานที่แห่งนั้นจึงมีชื่อปรากฏว่า “นาคาวโลกเจดีย์”^๓

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำเดือน ๔

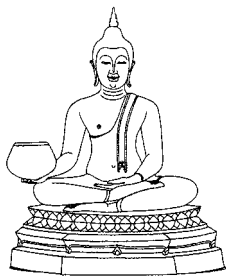
^๑ พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ). Op.,cit. หน้า ๓๑๑

^๒ สมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑

^๓ Ibid. หน้า ๑๓๐

ปางที่ ๖๗ ปางรับอุทกัถง

พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวา
ทรงถือบาตรวางบนพระชานู แสดงพระอิริยาบถทรงรับน้ำ

ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงทำกัถตถกิจ ณ บ้านนายจุนท์ อันเป็นปัจฉิมบิณฑบาตแล้ว
พระพุทธองค์ทรงประชวรหนัก ขณะที่ทรงพุทธดำเนินไปนครกุสินารา ในระหว่างทางทรงพัก
ไต้ร่มไม้ รับสั่งให้พระอานนท์หาน้ำมาถวาย พระอานนท์กราบทูลว่าธารน้ำแห่งนี้ตื้นเขิน และ
บัดนี้เกี่ยวยน ๕๐๐ เล่มเพิ่งผ่านไป น้ำขุ่นไม่สมควรบริโภคน ขอลงเสด็จพุทธดำเนินไปยังแม่น้ำ

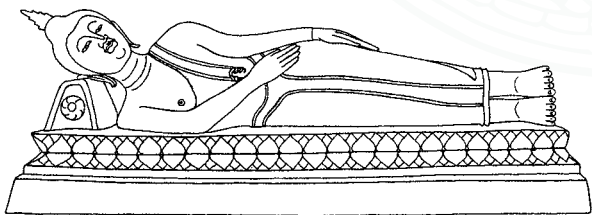
กุกกุณที ที่มีน้ำใสกว่า พระพุทธองค์ดำรัสสั่งพระอานนท์ถึง ๓ ครั้ง พระอานนท์จึงนำบาตรไป ท้นใดที่พระอานนท์กัถม
ลงตักน้ำอันขุ่นก็กลายเป็นน้ำใสสะอาด เป็นมหัศจรรย์ยิ่งนัก จึงนำน้ำมาถวายพระพุทธองค์ เมื่อเสวยน้ำตามพระพุทธ
ประสงค์แล้วจึงประทับ ณ ไต้ต้นไม้นั้น^๑

พระพุทธรูปปางนี้ เป็นพระพุทธรูปประจำปีนักษัตร ปีมะเส็ง

^๑ Ibid. หน้า ๑๗๖

ปางที่ ๖๘ ปางพยากรณ์

พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา)
ลิมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนยพระกรซ้ายทอดยาว
แนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นทาบบนซีกซ้ายของ
พระโสณี (สะโพก)

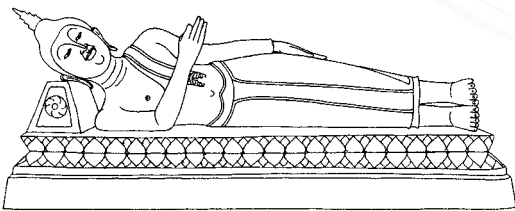
พระพุทธรูปปางพยากรณ์ มีกล่าวถึงใน
พุทธประวัติต่างกันเป็น ๒ เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสพยากรณ์แก่พระอานนท์ว่า จะได้เป็นพระอรหันต์ก่อนวันพระสงฆ์ทำปฐมสังคายนา ส่วนอีก
เหตุการณ์หนึ่งกล่าวถึงว่า การที่พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะเสด็จจากเมืองปาวาไปปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา
ด้วยทรงพยากรณ์ว่า ที่เมืองนั้นสุภัททปริพาชกจะเข้าเฝ้า และทูลถามปัญหา เมื่อพระพุทธองค์วิไลสนาจบลง
สุภัททปริพาชกจะขอบรรพชาและเรียนพระกรรมฐาน จนกระทั่งบรรลुเป็นพระอรหันต์ °

° กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ โนโรส. Op.,cit. หน้า ๔๓๓ และศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๔๑ - ๔๒

ปางที่ ๖๙ ปางโปรดสุภัททะ

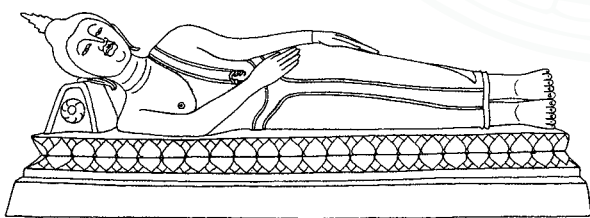
พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา) ลืมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกตั้งพาดพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์แสดงวิตรรกมูทรา (ปางแสดงธรรม) โปรดสุภัททะ

ณ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา สุภัททปริพาชกเดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อสดับพระธรรมเทศนาเรื่องอริยมรรค ๘ เมื่อฟังจบจึงทูลขอบรรพชา พระพุทธองค์โปรดให้พระอานนท์บวชให้ ต่อจากนั้นพระพุทธองค์ตรัสสอนพระกรรมฐานให้พระสุภัททะภาวณาจนบรรลุพระอรหัตผล^๑

^๑ ศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ. Op.,cit. หน้า ๔๒

ปางที่ ๗๐ ปางไสยาสน์ (ปางปรินิพพาน)

พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา) หลับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายวางแนบพื้นข้างพระเขนย พระบาททั้งสองเหยียดเสมอกัน

เมื่อพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกเสด็จพุทธดำเนินข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี ถึงเมืองกุสินารา ณ บริเวณ

ป่าร้างของมัลลกะษัตริย์แล้ว มีรับสั่งให้พระจุนทะเถรปูลาดอาสนะลงระหว่างต้นรังคู่หนึ่ง บรรทมสีหไสยาหันพระเศียรไปทางทิศเหนือ เมื่อยามสุรাত্রีกาล สุกัททปริพาชกได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงแสดงธรรม สุกัททปริพาชกมีศรัทธาขอบรรพชาและบรรลุประอรหันต์ผลในเวลาต่อมา หลังจากนั้น พระพุทธองค์ประทานปัจฉิมโอวาทแก่พระอานนท์และเหล่าพระสงฆ์สาวกและเสด็จดับขันธปรินิพพานในคืนวันวิสาขบูชาบุรณมี เวลาใกล้รุ่ง °

° สมพร อยู่โพธิ์. Op.,cit. หน้า ๑๓๘ - ๑๔๐

คำอธิบายภาพ

หน้า ๙

พระพุทธรูปปางมารวิชัย*

เลขทะเบียน สข.๒

ศิลปะสุโขทัย

(พุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่วิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๖๘

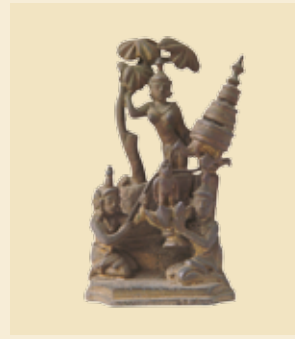
หน้า ๑๑

แผ่นทองคำคูนภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย

ศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๒๐)

พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หน้า ๑๔

ประติมากรรมเจ้าชายลิทัตถะประสูติ ณ ลุมพินีวัน

แขวงเมืองกบิลพัสดุ์

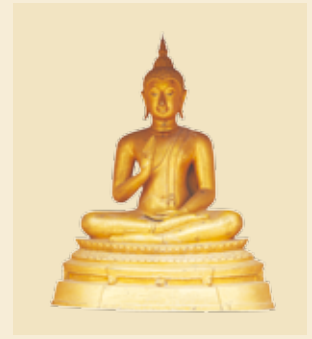
(ปางประสูติ)

เลขทะเบียน รล.๕๗

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔

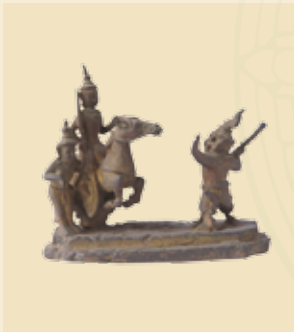
หน้า ๑๕

พระพุทธรูปปางมหาภิเนษกรมณ์

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๑๖

ประติมากรรมเจ้าชายลิทัตถะเสด็จออกทรงผนวช

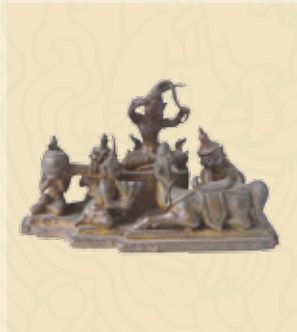
(ปางมหาภิเนษกรมณ์)

เลขทะเบียน รล.๕๓

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔

หน้า ๑๗

ประติมากรรมเจ้าชายลิทัตถะทรงตัดพระเมдали

(ปางตัดพระเมдали)

เลขทะเบียน รล.๕๔

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔

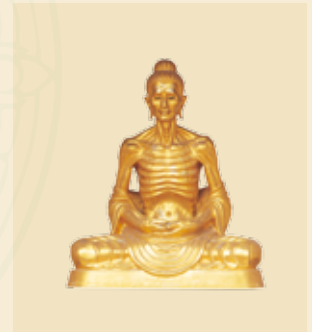
หน้า ๑๘

พระพุทธรูปปางปัจเจกขันธ์

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๑๙

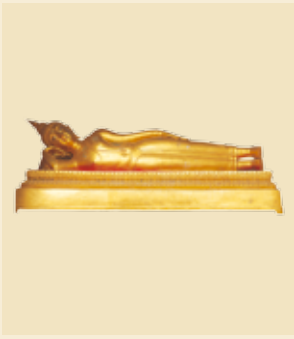
พระพุทธรูปปางทุกรกิริยา

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

* รายการพระพุทธรูปในคำอธิบาย ซึ่งมีได้ระบุว่าเป็นประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นพระพุทธรูปที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

หน้า ๒๐

**พระพุทธรูปปางทรงพระสุบิน
(ปางสุบิน)**

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๒๑

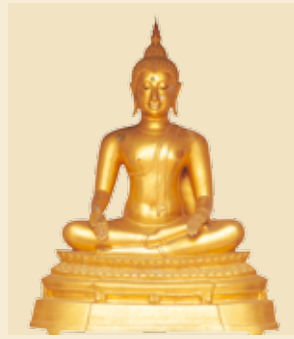
**ประติมากรรมพระอินทร์ทรงพิณ
สามสายถวายพระลัทธัตถะ
(ปางทรงพระสุบินหรือปางสุบิน)**

เลขทะเบียน รล.๕๕

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔

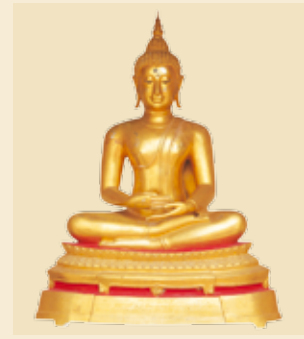

หน้า ๒๒

**พระพุทธรูปปางรับมธุปายาส
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๒๓

**พระพุทธรูปปางเสวยมธุปายาส
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

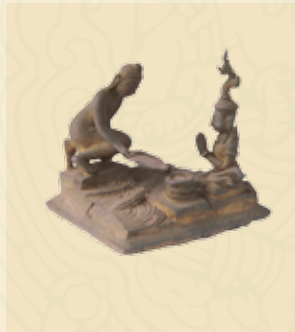

หน้า ๒๔

**พระพุทธรูปปางลอยถาด
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๒๕

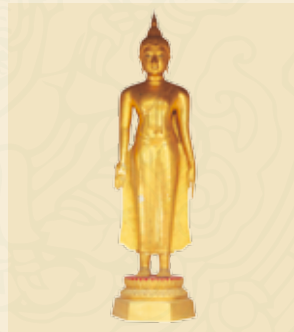
**ประติมากรรมพระลัทธัตถะ
ทรงลอยถาด (ปางลอยถาด)**

เลขทะเบียน รล.๕๖

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔

หน้า ๒๖

**พระพุทธรูปปางทรงรับหม้อคาค
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๒๗

**ประติมากรรมพระลัทธัตถะ
ทรงรับหม้อคาคของพราหมณ์
โสถถิยะ (ปางทรงรับหม้อคาค)**

เลขทะเบียน รล.๕๗

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ที่พระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔

หน้า ๒๘

พระพุทธรูปปางสมาธิ

เลขทะเบียน ๑๑

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

สมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครมาแต่เดิม

หน้า ๒๙

พระพุทธรูปปางมารวิชัย

เลขทะเบียน อย.๙

ศิลปะอยุธยา

(พุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓)

เดิมประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

หน้า ๓๐

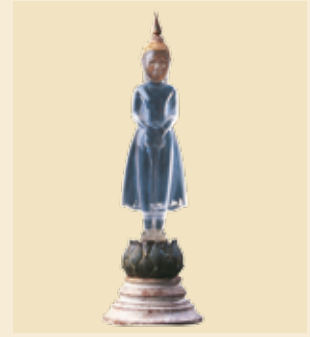
พระพุทธรูปปางมารวิชัย

เลขทะเบียน ๒๐/๑

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

สมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครมาแต่เดิม

หน้า ๓๑

พระพุทธรูปปางถวายเนตร

เลขทะเบียน ๒๘/๑

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

สมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครมาแต่เดิม

หน้า ๓๒

พระพุทธรูปปางจกกรมแก้ว

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

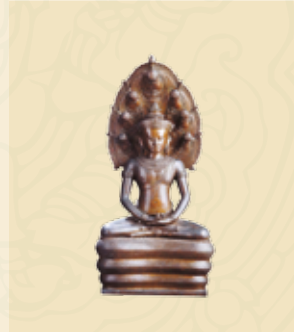
หน้า ๓๓

พระพุทธรูปปางเรือนแก้ว

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๓๔

พระพุทธรูปปางนาคปรก

เลขทะเบียน ลป.๓๙๒

ศิลปะลพบุรี

(พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๙)

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ชื้อจาก หม่อมเจ้าปิยะภักดี นาถสุประดิษฐ์

หน้า ๓๕

พระพุทธรูปปางฉันทสมอ

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๓๖

พระพุทธรูปปางประสานบาตร
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

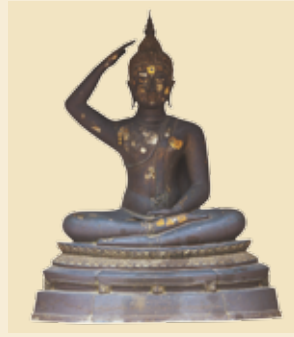

หน้า ๓๗

พระพุทธรูปปางลัดตูก้อนลัดตุง
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

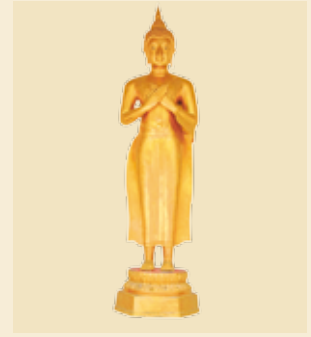

หน้า ๓๘

พระพุทธรูปปางพระเศศธาตุ
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๓๙

พระพุทธรูปปางรำพึง
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

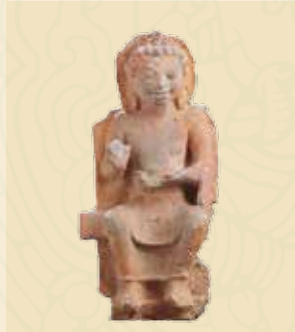

หน้า ๔๐

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๔๑

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา
เลขทะเบียน ๔๔๑/๒๕๐๔ (๑๒๙/๑)

ศิลปะทวารวดี

(พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๓)
จากเมืองโบราณคูบัว อำเภอ
เมือง จังหวัดราชบุรี

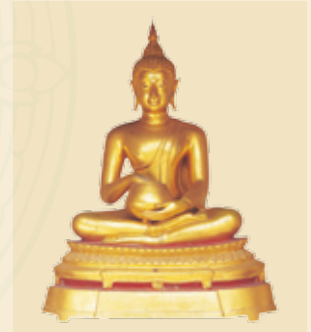
หน้า ๔๒

พระพุทธรูปปางประทาน
เอทิกิกขุอุปสมบท

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

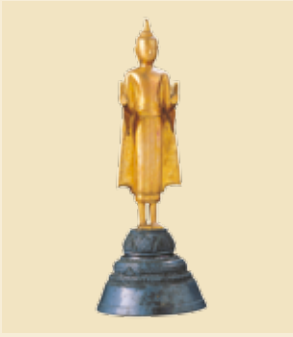
หน้า ๔๓

พระพุทธรูปปางกุดตาคีจ
(ปางกัตถิก)

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

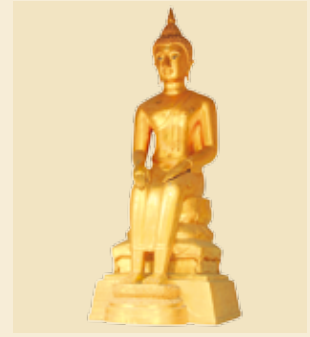
หน้า ๔๔
พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร
เลขทะเบียน ๑๕๐๒๗
ศิลปรัตนโกสินทร์
(พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

หน้า ๔๕
พระพุทธรูปปางซีพระอัครสาวก
สร้างขึ้นระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

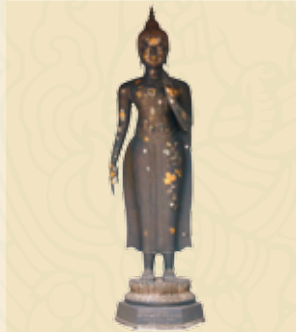
หน้า ๔๖
พระพุทธรูปปางประทานโอวาท
ปาติโมกข์
สร้างขึ้นระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

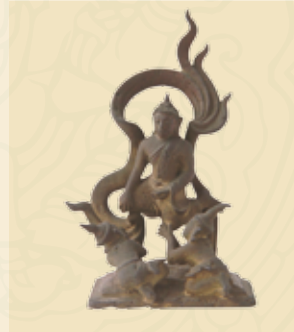
หน้า ๔๗
พระพุทธรูปปางเสด็จลงเรือ
ขนาน
สร้างขึ้นระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

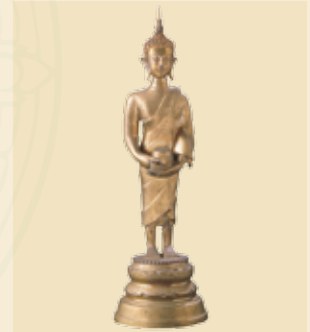
หน้า ๔๘
พระพุทธรูปปางห้ามพยาธิ
สร้างขึ้นระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

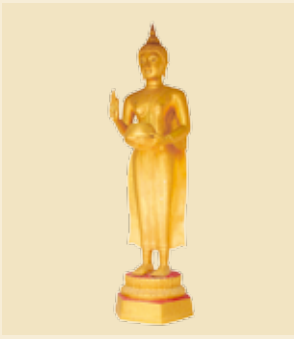
หน้า ๔๙
พระพุทธรูปปางสำแดงอิทธิ
ปาฏิหาริย์
สร้างขึ้นระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๕๐
ประติมากรรมพระพุทธเจ้า
ทรงสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่หมู่
พระประยูรญาติ
(ปางสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์)
เลขทะเบียน รล.๖๙
ศิลปรัตนโกสินทร์
(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)
เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๔

หน้า ๕๑
พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร
เลขทะเบียน ๑๒๑๒๐
ศิลปรัตนโกสินทร์
(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)
เจ้าจอมมารดาเอิบในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
มอบให้พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับ
พระนคร

หน้า ๕๒

พระพุทธรูปปางโปรดพุทธบิดา
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

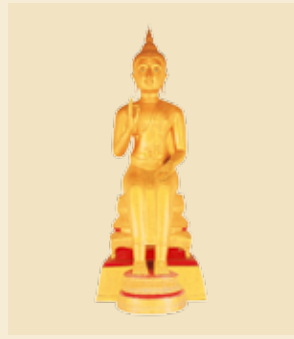

หน้า ๕๓

พระพุทธรูปปางรับผลมะม่วง
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

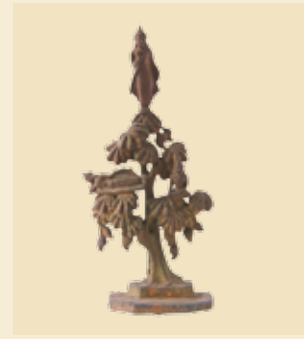

หน้า ๕๔

พระพุทธรูปปางแสดงยมกปาฏิหาริย์
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๕๕

**ประติมากรรมพระพุทธเจ้า
ทรงสำแดงยมกปาฏิหาริย์
ณ กรุงสาวัตถี**

(ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์)

เลขทะเบียน รส.๖๐

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔

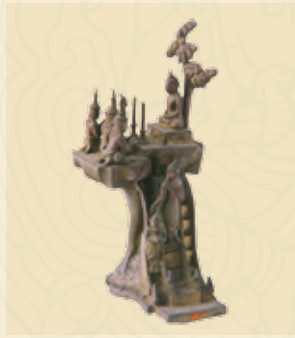

หน้า ๕๖

พระพุทธรูปปางโปรดพุทธมารดา
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๕๗

**ประติมากรรมพระพุทธเจ้า
เสด็จสวรรคตขึ้นดาวดึงส์
โปรดพุทธมารดา**

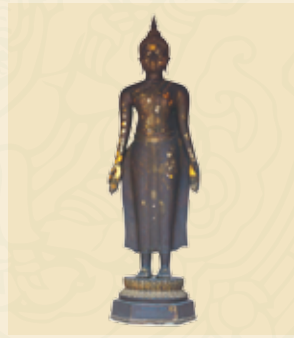
(ปางโปรดพุทธมารดา)

เลขทะเบียน รส.๓๗๒

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษ ๒๔ - ๒๕)

เดิมอยู่ในพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมาน กรมพระราชพิธีส่งมอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔

หน้า ๕๘

พระพุทธรูปปางเปิดโลก
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๕๙

**แผ่นหินชนวนสลักภาพ
พระพุทธรูปปางลีลา**

เลขทะเบียน สข. ๕

ศิลปะสุโขทัย

(พุทธศตวรรษที่ ๑๙)

นายแพทย์แฮมสัน เอ.จี.เวลลิส
(Dr.Hamson A.G.Wellis) มอบให้
พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

หน้า ๖๐

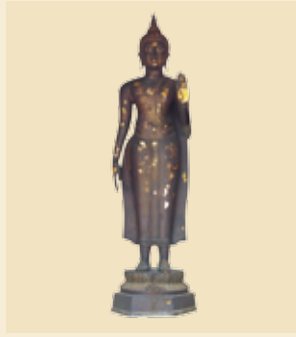
พระพุทธรูปปางเสด็จจาก
ดาวดึงส์

เลขทะเบียน ทว.๕๒ (๔๖)

ศิลปะทวารวดี

(พุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๖)

พระยาศรีไชยบุรี ผู้ว่าราชการ
จังหวัดนนทบุรี มอบให้พิพิธภัณฑ์
สถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๑๒
พฤศจิกายน ๒๔๗๓

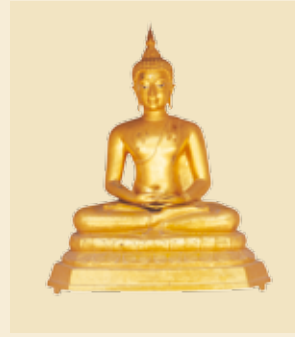

หน้า ๖๑

พระพุทธรูปปางห้ามพระแก่นจันทน์
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

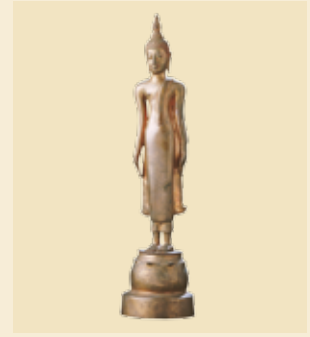

หน้า ๖๒

พระพุทธรูปปางสมาธิเพชร
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๖๓

พระพุทธรูปปางประทับยืน
เลขทะเบียน สข.๕

ศิลปะล้านนา

(พุทธศตวรรษที่ ๒๑)

ย้ายมาจากกระทรวงมหาดไทย

หน้า ๖๔

พระพุทธรูปปางประดิษฐาน
รอยพระพุทธรบาท

เลขทะเบียน ชส.๒๔

ศิลปะล้านนา

(พ.ศ. ๒๐๒๔)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานแก่พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับ
พระนคร

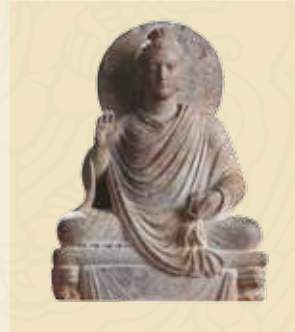
หน้า ๖๕

พระพุทธรูปปางประดิษฐาน
รอยพระพุทธรบาท

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๖๖

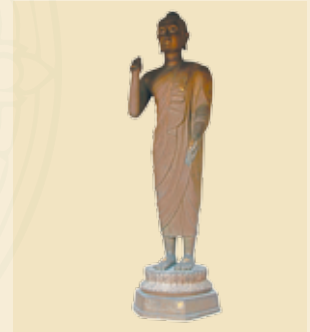
พระพุทธรูปปางคันธารราษฎร์

เลขทะเบียน ตป.๑

ศิลปะอินเดีย แบบคันธาระ

(พุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗)

ห้างบอมเบย์เบอร์มานำมาจาก
ประเทศอินเดีย และทูลเกล้าฯ ถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

หน้า ๖๗

พระพุทธรูปปางคันธารราษฎร์

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๖๘

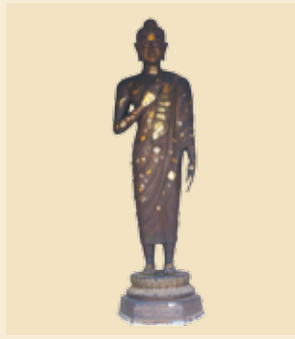
พระพุทธรูปปางขอฝน

เลขทะเบียน รส.๙๗

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตามแบบพระพุทธรูปคันธารราช

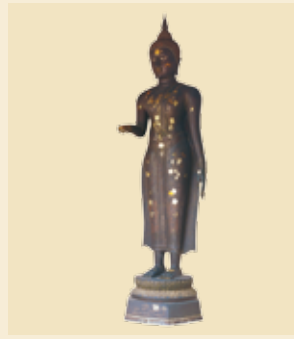
หน้า ๖๙

พระพุทธรูปปางสงฆ์น้ำฝน

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

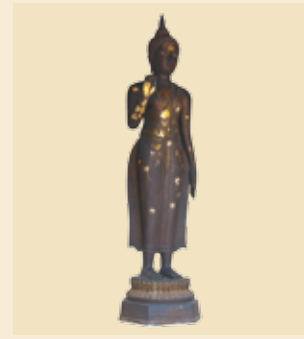
หน้า ๗๐

พระพุทธรูปปางชื้อสุก

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๗๑

พระพุทธรูปปางขี้มาร

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๗๒

พระพุทธรูปปางปฐมบัญญัติ

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๗๓

พระพุทธรูปปางขับพระวัคกลี

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๗๔

พระพุทธรูปปางสนเข็ม

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

หน้า ๗๕

แผ่นหินสลักพระพุทธรูป

ปางประทานพร

เลขทะเบียน ตป.๓

ศิลปะอินเดีย แบบคุปตะ

(พุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๑)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนำมาจากเมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย

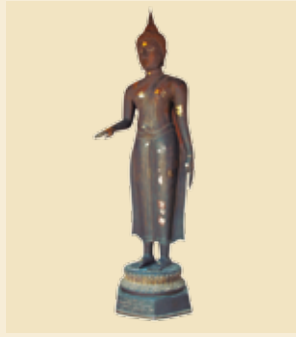

หน้า ๓๖

พระพุทธรูปปางประทานพร
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๓๗

พระพุทธรูปปางโปรดช้างนาศาคีรี
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๓๘

พระพุทธรูปปางทรมาน
พระยามหาชมพู
(ปางโปรดพระยามชมพูบดี)

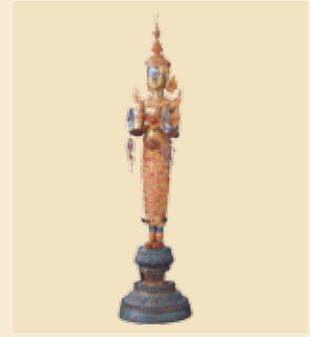
เลขทะเบียน ๒๕๓๓๒/๒๔๘๕

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม)
สร้างขึ้นถวายวัดหลวง จังหวัด
ปราจีนบุรี

ต่อมาพันตรีควง อภัยวงศ์ นำไป
ประดิษฐานที่วัดพระศรีมหาธาตุ
และกรมการศาสนาส่งมอบให้
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

หน้า ๓๙

พระพุทธรูปปางทรมาน
พระยามหาชมพู
(ปางโปรดพระยามชมพูบดี)

เลขทะเบียน ๑๕๐๕๑

ศิลปะรัตนโกสินทร์

(พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

นายใหญ่ รัชชราชสมุนวินิจฉัยกุล
มอบให้

หน้า ๔๐

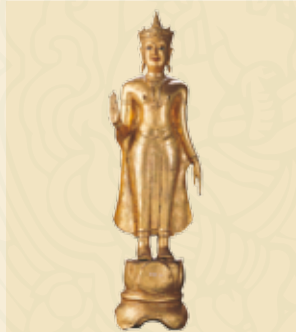
พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์

เลขทะเบียน อย.๑๘๖

ศิลปะอยุธยา

(พุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓)

ขุนระบือหน้าพระลาน (ยอด)
ก้านันต่าบลหน้าพระลาน อำเภอก
เมืองสวรรคโลก มอบให้พิพิธภัณฑ์
สถานสำหรับพระนคร เมื่อ ๓๑
ตุลาคม ๒๔๗๐

หน้า ๔๑

พระพุทธรูปปางห้ามญาติ

เลขทะเบียน อย.๒

ศิลปะอยุธยา

(พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๓)

ขุนสกลคนารักษ์ สมุหบัญชี
ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มอบให้
พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

หน้า ๔๒

พระพุทธรูปปางโปรดอสุรินทราหู

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๔๓

พระพุทธรูปปางโปรดสัตว์
(ปางโปรดอาพวกยักษ์)

เลขทะเบียน ทว.๓๘

ศิลปะอินเดีย แบบคุปตะ

(พุทธศตวรรษที่ ๑๒)

พบที่บ้านพงตึก อำเภอก
ท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

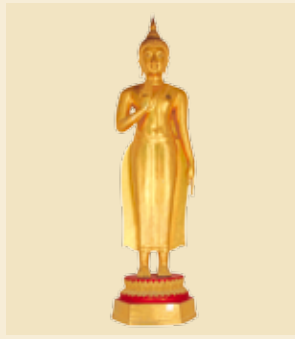
หน้า ๘๔

**พระพุทธรูปปางโปรดอาฬวก
ยักษ์**

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๘๕

**พระพุทธรูปปางโปรดองคฺลิมาลโจร
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๘๖

**พระพุทธรูปปางประทานอภัย
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๘๗

**พระพุทธรูปปางประทานอภัย
เลขทะเบียน อย.๕**

ศิลปะอุทอง

(พุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่
พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร
เมื่อ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔

หน้า ๘๘

**พระพุทธรูปปางโปรดพกาพรหม
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๘๙

**พระพุทธรูปปางปลงกรรมฐาน
สร้างขึ้นระหว่าง**

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๙๐

**พระพุทธรูปปางพิจารณา
ชราธรรม**

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๙๑

**พระพุทธรูปปางลำแดงโอฬาริก
นิมิต**

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๙๒

พระพุทธรูปปางห้ามมาร
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

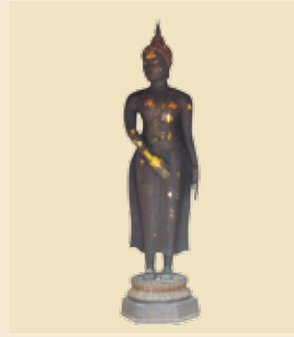
หน้า ๙๓

พระพุทธรูปปางปลงพระชนม์
(ปางปลงอายุสังขาร)

สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

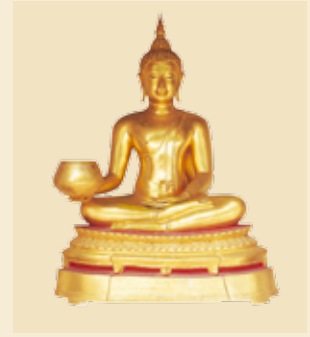

หน้า ๙๔

พระพุทธรูปปางนาคาโลก
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

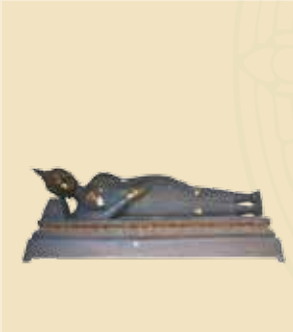

หน้า ๙๕

พระพุทธรูปปางรับอุทกัจ
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

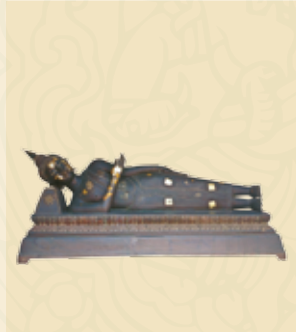

หน้า ๙๖

พระพุทธรูปปางพยากรณ์
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

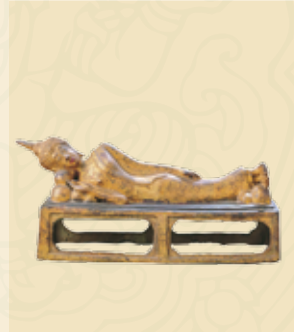

หน้า ๙๗

พระพุทธรูปปางโปรดสุภทัตะ
สร้างขึ้นระหว่าง

พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

ประดิษฐาน ณ พระระเบียง
รอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัด
นครปฐม

หน้า ๙๘

พระพุทธรูปปางไสยาสน์
(ปางปรินิพพาน)

เลขทะเบียน ชส.๒๖

ศิลปะล้านนา
(พุทธศตวรรษที่ ๒๑)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรง
ได้มาจากเวียงท่ากาน อำเภอ
สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

หน้า ๙๙

พระพุทธรูปปางไสยาสน์
(ปางปรินิพพาน)

เลขทะเบียน ๘๓

ศิลปะรัตนโกสินทร์
(พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

สันนิษฐานว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระราชนิพนธ์พระเจ้าหลานเธอหม่อมเจ้าหญิงโสมนัส (สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เติมเก็บรักษาที่วัดราชนันทาราม พระญาณปริยัติ (พริ้ง พรหมโชติ) เจ้าอาวาสวัดราชนันทาราม มอบให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๘

บรรณานุกรม

- ไชศรี ศรีอรุณ, ศาสตราจารย์. **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ** (พิมพ์ครั้งที่ ๓) (กรุงเทพฯ : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖)
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, รองศาสตราจารย์. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐** (พิมพ์ครั้งที่ ๓) (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๑)
- ธรรมปริชา (แก้ว), พระยา. **ไตรภูมิโลกวิจฉัยกถา ไตรภูมิฉบับหลวง เล่ม ๓** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๓๐)
- บริหารบุรีภัณฑ์, หลวง. **พระพุทธรูปปางต่างๆ** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๐๐)
- ปรมาณูชิตชินโนรส, กรมสมเด็จพะ. **พระปฐมสมโพธิกถา** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)
- พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. **ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๕)
- พิมลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ), พระ. **ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๓๓)
- รัตนปัญญาเถระ, พระ (รจนา), แสง มนวิฑูร, ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. (แปล). **ชินกาลมาลีปกรณ์** (พิมพ์ครั้งที่ ๒) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐)
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **พุทธประวัติ เล่มที่ ๑** (พิมพ์ครั้งที่ ๕๑) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔)
- ศิลปากร, กรม. **รูปและสัญลักษณ์แห่งพระศากยพุทธ** (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒)
- _____. **โบราณวัตถุที่เป็นสมบัติชิ้นสำคัญของชาติ** (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗)
- สมพร อยุธยา. **พระพุทธรูปปางต่างๆ** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๑๔)
- สุชีพ ปุญญานุภาพ (จัดทำ). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน** (พิมพ์ครั้งที่ ๖) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕)
- เสมอ บุญมา. **อรรถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๕)
- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. **ตำราพระพุทธรูป ว่าด้วยภาพพระพุทธรูปปางต่างๆ เลขที่ ๕๐ มัดที่ ๗ ตู๋ ๑๑๗ ชั้น ๔/๑** (เอกสารตัวเขียนคัดลอก โดย นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ)

BIBLIOGRAPHY

- Auboyer, Jeannine and the others. Translated by Barlett, Elizabeth and Richard. **Oriental Art : A Handbook of Styles and Forms** (Switzerland : Faber and Faber Limited, 1979)

กรมศิลปากร